

OKULLARDA AKRAN ZORBALIĞININ ÖZEL HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşe Nur KILINÇ*

ÖZET

Yabancı psikoloji doktrininden kaynağını alan akran zorbalığı (peer bullying) terimi, yerli doktrinde de benimsenmiştir. Son zamanlarda ise, bu ifadeye sadece doktrinde değil; eğitim dünyasında, medyada ve hatta ilk ve orta dereceli okullarda bir çocuğun velisi olan ana babalar arasındaki günlük konuşmalarda dahi rastlanabilmektedir. Doktrinde geleneksel zorbalık ve siber zorbalık şeklinde sınıflandırılan akran zorbalığı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Çocuklar arasındaki akran şiddetinin önlenebilir olduğu düşüncesinden hareketle psikoloji, eğitim bilimleri ve sosyal hizmetler alanındaki çalışmalarda daha ziyade soruna yönelik önleyici mekanizmalar üzerine odaklanılmaktadır. Bu çalışma ise, sorunun hukuken değerlendirilmesini hedeflemektedir. Ancak siber zorbalık ile ilgili hukuki sorunlar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca okullarda akran zorbalığı sorununa temel haklar ve çocuk hakları perspektifinden yaklaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda gerektiğinde hâkim tarafından hem zorba hem kurban (mağdur) çocuklar bakımından koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının verilebileceği tespit edilmektedir. Çalışmanın son kısmında ise, okullarda karşılaşılan akran zorbalığı vakıalarında özel hukuk sorumluluğu değerlendirilmekte ve okulda akran zorbalığından kimin hangi sebeple sorumlu tutulabileceği belirlenmektedir. Böylece Türkiye’de akran zorbalığına ilişkin mevcut bilimsel çalışmalara, sorunun olası hukukî sonuçları ortaya konularak katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okullarda akran zorbalığı, temel haklar ve çocuk hakları, koruyucu ve destekleyici tedbir kararları, ayıplı hizmetten sorumluluk, sözleşme dışı kusursuz sorumluluk.

AN ANALYSE OF SCHOOL BULLYING IN TERMS OF TURKISH PRIVATE LAW

ABSTRACT

Peer bullying, derived from psychology literature, has recently been adopted by not only Turkish doctrine, but also by the educational community and media. Even this term is used in daily conversations by the parents whose children are attending to primary or secondary schools. Peer bullying, accepted as a public health issue by the World Health Organisation, has recently been classified as cyber bullying and traditional bullying. However, this paper aims at only evaluating the legal consequences of the traditional bullying at schools (school bullying). Current studies related to the school bullying are based on the idea that peer violence among the students is preventable. Therefore, first of all the violence preventive strategies regarding school bullying are focused in the field of psychology and educational sciences. However, this paper determines that this issue could also be a violation of human rights and child rights. Also, when it is necessary, the protective and supportive measures

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı
ANKARA, e-posta: ayse.kilinc@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8190-6557

DOI: 10.34246/ahbvuhfd.1172511

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 08/09/2022

Yayınlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 07/11/2022

should be taken by the judges for both bullies and victims. Finally, in case of peer bullying at schools, it is examined that who and why can be held liable in terms of Turkish private law. Eventually, not a great but a significant contribution to the existing literature is aimed by this paper.

Keywords: *School bullying, human and child rights, protective and supportive measures, liability for defective service, strict tort liability.*

GİRİŞ

Tüm dünyada kişiler arasındaki sorunların çözümünde saldırganlık davranışına başvurma sıklığı gün geçtikçe artmaktadır. Dış dünyaya kendi küçük penceresinden baktığında, şiddeti sorun çözme yöntemi olarak gören her çocuk, ne yazık ki sosyal ilişkilerinde de bu yöntemle başvurmadan kaçınmamaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda tüm dünyadaki çocuklar arasında ve özellikle okullarda “*akran zorbalığı*” olarak nitelendirilen saldırgan davranışlara sıkça rastlandığı raporlanmaktadır¹.

Okullarda sıkça karşılaşılan akran zorbalığı vakıaları, Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir halk sağlığı problemi olarak kabul edilmekte ve öncelikle bu tür olayların önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması teşvik edilmektedir. Bu doğrultuda anılan soruna ilişkin önleyici mekanizmaların geliştirilmesi amacıyla Türkiye’de farklı alanlarda (psikoloji, eğitim bilimleri vb.) çok sayıda çalışma yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir². Anılan çalışmalarda, her

¹ Okullarda akranlar arası şiddet olaylarına tüm dünyada yoğun olarak rastlanmaktadır. 2019 yılında UNICEF tarafından yapılan bir araştırmaya göre, dünyada 11-15 yaş arası her üç çocuktan biri okullarda zorbalığa maruz kalmıştır. Avrupa ve Kuzey Amerika’da gençler arasında en çok psikolojik zorbalıkla karşılaşılmaktayken diğer bölgelerde daha ziyade fiziksel zorbalık ve bunun ardından cinsel zorbalıkla karşılaşıldığı raporlanmıştır. Son zamanlarda gündeme oturan bir sorun olan siber zorbalık ise, on çocuktan birine etki etmiştir. Raporda Türkiye’de ise, 2019 yılında bu yaş grubunda yaklaşık her iki öğrenciden birinin akran zorbalığına maruz kaldığı ifade edilmiştir (Global Status Report On Preventing Violence Against Children, Geneva: World Health Organization; 2020. <<https://www.unicef.org/media/70731/file/Global-status-report-on-preventing-violence-against-children-2020.pdf>>, Erişim tarihi 10 Nisan.2022). İsviçre’de ise, yaklaşık her on çocuktan birinin eğitimi sırasında zorbalığa uğradığına işaret edilmiştir (Lucile Macheret /Nicolas Paquier, “Le droit suisse face à la loi du préau”, *Zeitschrift der juristischen Nachwuchsforscher*, Dike Verlag AG, Swisslex veri tabanından erişilmiştir, Erişim tarihi 27 Temmuz 2022, s. 34). Çocuğa karşı şiddetin meydana geldiği yeri dikkate alarak sınıflandırma yapan “Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2017” ise, okul ortamında çocuğa karşı şiddete ilişkin resmi istatistikler bulunmadığını ancak az sayıda STK raporunun çocukların en sık şiddete maruz kaldığı yerlerden birinin okul olduğunu gösterdiğini belirtmektedir (Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2017, Işıl Erdemli (Hazırlayan), Ankara Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı <<https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/turkiyede-cocuga-karsi-siddet-durum-raporu-2017>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 47 vd.). 2018-2019 yıllarında çocuğa karşı şiddetin Türkiye’deki görünümünü ortaya koyan 2020 yılı raporunda da “*okulların çocuğa karşı şiddetin üretildiği yerler olması sorununun gündemde kalması gereği*” ve akran zorbalığının çocuğa karşı şiddet konusunda odaklanması gereken konular arasında olduğu vurgulanmıştır (Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2020, Emrah Akbaş (Hazırlayan), Ankara Uluslararası Çocuk Merkezi, <<http://www.cocukhaklarizleme.org/storage/app/uploads/public/5fc/746/7d5/5fc7467d5fc0c660761537.pdf>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 81, 90).

² Türkiye’de 2010-2019 yılları arasında akran zorbalığı konusunda yapılan lisansüstü çalışmaların yaklaşık %90’ı yüksek lisans, %10’u ise doktora düzeyindedir. Ayrıca bu çalışmaların %52’si psikoloji, %22’si eğitim bilimleri, %20’si rehberlik ve psikoloji, %4’ü okul öncesi ve %2’si sosyal hizmetler anabilim dalında yapılmıştır

halde zorbanın kendisinin de bir çocuk olduğu göz önünde bulundurularak okullarda “akran zorbalığı” sorununun önlenabilir olduğu düşüncesinden hareket edilmektedir³. Türkiye gibi genç nüfusun yüksek olduğu ülkelerde okulda akran zorbalığına karşı tedbirlerin alınması hem önemli hem de zorunludur⁴. Nitekim doktrinde Türkiye gibi göçmen nüfusunun yüksek olduğu ülkelerde göçmen sorunu⁵, gelişmiş ülkelerde ise ırkçılığın yeniden popüler hâle gelmesi ile bireyler arasındaki sosyoekonomik dengenin bozulması, anılan sorunu yaygınlaştıran sebepler olarak gösterilmektedir⁶. Kanaatimize göre ise, akran zorbalığı küresel dünyada liberalleşmenin etkisiyle artan bireyselleşmenin ve yalnızlaşmanın tüm dünya çocuklarının sosyal ilişkilerine tezahür eden bir sonucudur.

Türk hukukunda okullarda akran zorbalığıyla ilişkilendirilmiş az sayıda akademik

(Bkz. Tarık Korkmaz / Mehmet Erkin / Zehra Atbaşı, “Akran Zorbalığı Kavramının Lisansüstü Tezlerde İncelenmesi”, *Turkish Special Education Journal International*, 3(1), 2021, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tseji/issue/61344/902353>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 1).

³ Çocuklar arasında rastlanan bu tür davranışların özellikle okullarda yaşanması sebebiyle, doktrinde, okullarda akran çocuklar arasındaki arabuluculuk eğitimlerine ve çatışma çözme becerilerinin geliştirilmesine odaklanılmakta ve zorbalığı önleyici çalışmalara önem verilmektedir (Güliz Kolburan, “Şiddet ve Zorbalığı Önleme Modeli Olarak Arabuluculuk Eğitimleri”, *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 2 (3), 2016, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aitdergi/issue/43372/528344>>, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2022, s. 48, 55). Önleyici mekanizmalara ilişkin olarak bkz. Yıldırım, s. 46-47; Zahide Yalaki / Medine Aysin Taşar “Ergenlerde çevrimiçi oyun oynama özellikleri akran zorbalığına yol açıyor mu?”, *Ege Tıp Dergisi*, 2019, 58(4), <<http://egetipdergisi.com.tr/tr/pub/issue/50673/660982>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 341-342; Filiz Polat/ Rabia Sobet, “Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Çatışmasına Bakış”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 2020, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksutfd/issue/55775/608921>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 42. Doktrinde zorbalığa ilişkin önleyici tedbirler arasında öncelikle zorbalığa maruz kalan çocuklara o ortamdan derhâl uzaklaşmaları ve yaşanılanları öğretmenlerine veya ana babalarına anlatmaları gereği tavsiye edilmektedir. Ana babaların ise, çocuklarda zorbalığın ampirik belirtileri konusunda bilgilendirilmeleri ve gerektiğinde okul yönetimiyle iletişime geçerek çocuğun sınıfının değiştirilmesi dâhil farklı yöntemlerle sorunun çözümünün bir parçası olmaları teşvik edilmektedir (Bkz. Aysun Ergül Topçu, “Okullarda Akran Zorbalığının Yaygınlığı ve Doğası Üzerine Bir Derleme”, *Kriz Dergisi*, 26(2), 2018, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kriz/issue/41895/505251>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, Polat/ Sohbet, s. 50). Yine zorbalığa ilişkin olarak okullarda rehberlik servislerinin ve okul sağlığı hemşirelerinin konu hakkında farkındalığının artırılmasına yönelik çalışmalar ile okul zorbalık haritalarının çıkarılması gibi çalışmaların önemi vurgulanmaktadır. Sorunun çözümünde başarılı olabilmede en önemli hususun ise, akran zorbalığına karşı okul-aile işbirliğinin sağlanması olduğu değerlendirilmektedir (Sevda Arslan Özdiğer / SevimSavaşer, “İnsan Hakları ve Çocuk Hakları Bağlamında Okulda Zorbalık”, *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 16(61), 2008, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fnjin/issue/9015/112391>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 69; İbrahim Çankaya, İlköğretimde Akran Zorbalığı”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 2011, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16693/173508>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 88; Aslıhan Öztürk / Ayfer Tezel / Fatma Özlem Öztürk, “Bir Ortaöğretim Kurumunda Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi” *Konuralp Medical Journal*, 11, 2019, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kt/issue/44366/392368>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 87).

⁴ Aynı yönde bkz. Öztürk/Tezel/Öztürk, s. 87.

⁵ UNICEF Türkiye Yıllık Raporu (2019), Türkiye’nin Dünya’da en büyük mülteci nüfusa ev sahipliği yaptığını ve Türkiye’de 1,6 milyonu çocuk olmak üzere 3,6 milyon geçici koruma statüsü altında Suriyeli mülteci ile bunun yanında başka ülkelerden gelen ve yaklaşık üçte biri çocuk olan 400.000’e yakın kayıtlı sığınmacı ve mülteci olduğunu raporlamaktadır (<<https://www.unicef.org/turkey>>, Erişim Tarihi 10 Nisan 2022).

⁶ Halil Kara/Murat Kaçar, “Akran Zorbalığı ve Toplumsal Önemi: İki Olgu Sunumu”, *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 22(2), 2017, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/307901>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 118.

çalışmaya rastlanmıştır⁷. Elbette sonuçları itibariyle sorunla yakından ilişkili olan⁸ ve son zamanlarda sıklıkla karşımıza çıkan siber zorbalıkla ilişkili münferit çalışmalar bulunmaktadır⁹.

Soruna karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle bakıldığında ise, okullarda akran zorbalığına maruz kalan çocukların temel haklarının ihlâl edildiği sonucuna varıldığı ve sorunun hukukî bir sorun olarak ele alındığı tespit edilmektedir. Diğer bir deyişle, yabancı hukuk sistemlerinde okullarda akran zorbalığına yönelik önleyici mekanizmalar yanında sorunun hukukî sonuçları da değerlendirilmeye başlanmıştır¹⁰.

Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok eyalette okullarda akran zorbalığıyla mücadele hususunda münferit yasal düzenlemeler yapılmış ve “taciz (*harassment*), yıldırma (*intimidation*) ve zorbalık (*bullying*)” kavramları mevzuat düzeyinde tanımlanmaya çalışılmıştır¹¹. Karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle incelenen bu çalışmalarda okullarda zorbalık eylemlerinin ayrımcılık karşıtı düzenlemelerle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu çalışmada tespit edilebildiği kadarıyla, Amerika Birleşik Devletleri dışındaki diğer ülkelerde ise, genel ayrımcılık karşıtı yasal düzenlemeler ve genel sorumluluk hükümleri dışında, akran

⁷ Arslan Özdiñer / Savaşer, s. 65-70.

⁸ Agâh Kürşat Karauz / Yakup Çokkaş, “İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğrencilerin Birbirlerine Verdikleri Zarardan Kaynaklanan Sorumluluk Esasları” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1), 2020, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/suhfd/issue/51759/634742>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 37-74.

⁹ Türk hukukunda siber zorbalığa ilişkin yakın tarihli çalışmalar olarak bkz. Filiz Akar, “Okula Yansıyan Siber Zorbalık: İdari ve Hukuki Önleme Yolları”, Yasemin Karaman Kepenekçi-Pelin Taşkın (Ed.), *Prof. Dr. Emine Akyüz'e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl*, Pegem Akademi, 2018, s. 466-476; Esra Gökçen Kaygısız, “Şiddetin E-hali Siber Zorbalık”, *Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi/ Şiddetin Önlenmesi Özel Sayısı*, 2020, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tihek/issue/59385/852553>>, s. 161-174.

¹⁰ Bkz. Dewey Cornell / Susan P. Limber “Law and Policy on the Concept of Bullying at School” *American Psychologist*, 70 (4), 2015, <<http://dx.doi.org/10.1037/a0038558>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 333-343. Lyndsay N. Jenkins/ Michelle Kilpatrick Demarary/ Nicole B. Dorio/ Morgan Eldridge, “The Law and Psychology of Bullying: A Comparative Approach”, B.H. Bornstein and M.K. Miller (Eds.), *Advances in Psychology and Law*, 2019, <<https://www.researchgate.net/>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 197-234. Mariette (JM) Reyneke/ Lynette Jacobs, “Can Legal Remedy be used to address bullying end cyberbullying in South African School”, *Polish Journal of Educatiolanl Studies*, I (LXXI), 2018, s. 66-80. Kolstrein, A. M / Jofré, M. I. T, “Bullying: An Analysis from the Perspective of Human Rights, Target Groups and Interventions”, *International Journal of Children's Rights*, 2012, <<https://www.researchgate.net/>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 1-13.

¹¹ Örneğin 2002 yılında Washington Temsilciler Meclisi Substitute House Bill 1444'e yeni bir bölüm ekleyerek “taciz (*harassment*), yıldırma (*intimidation*) ve zorbalığı (*bullying*)” tanımlamıştır. Buna göre bu üç kavram toplu olarak bir öğrenciye ırkı, rengi, dini, soyu, ulusal kökeni, cinsiyeti, cinsel yönelimi veya zihinsel, fiziksel veya duyuşsal engeli ya da diğer farklı özelliği sebebiyle bilinçli şekilde uygulanan yazılı, sözlü veya fiziksel eylemleri içerir. Kendisine zorbalık eylemleri uygulanan öğrencinin zorbalığa maruz kaldığı özelliğe gerçekten sahip olması aranmaz. Taciz, yıldırma ve zorbalık; kasti olarak uygulanan sözlü, yazılı ve fiziksel eylemleri kapsamına alır. Örneğin diğer öğrencilerin eğitimine önemli ölçüde müdahale teşkil eden veya öğrenci için korkutucu veya yıldırıcı bir eğitim ortamı oluşturacak derecede şiddetli, devamlı veya yaygın olan ya da okulun düzenli bir eğitim vermesini önemli ölçüde bozmakta olan diğer öğrencilerin vücut bütünlüğüne zarar verilmesi veya malvarlığına zarar verilmesi şeklinde ortaya çıkan eylemler bu kapsamda yer alır. (Bkz. Reyneke/Jacobs, s. 68-69). Bununla birlikte ABD'de bile akran zorbalığını yasaklayan federal düzeyde bir yasa bulunmamaktadır (Jenkins ve arkadaşları, s. 198).

zorbalığıyla mücadelede yararlanılabilecek münferit yasal düzenlemeler bulunmamaktadır¹².

Bu çalışmada ise, “okullarda akran zorbalığının” önce temel haklar ve çocuk hakları perspektifinden değerlendirilmesi ve ardından anılan sorunun özel hukuka yansımaları muhtemel sonuçlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Nitekim Türkiye’de çocuk psikiyatrisi klinik başvuruları arasında okullarda akran zorbalığına maruz kaldığı için başvuran olguların sayısının her geçen gün arttığı ifade edilmektedir¹³. Yakın tarihli bir Yargıtay kararında¹⁴ ise, davacının taleplerini özel okulda eğitim gördüğü esnada maruz kaldığı akran zorbalığına dayandırdığı görülmektedir. Bu karar, Türkiye’de de akran zorbalığıyla ilişkili hukukî uyuşmazlıkların yargı mercileri önüne gelmeye başladığını göstermektedir¹⁵. Dolayısıyla bu çalışmanın uygulamaya ışık tutacağı ümit edilmektedir.

I. DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜNE GÖRE GENÇLERE VE ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDET İLE ZORBALIK KAVRAMI İLİŞKİSİ

Kaynağını İngilizce yazılmış psikoloji doktrininden alan akran zorbalığı terimi hem yerel psikoloji doktrininde hem de diğer alanlarda benimsenmiştir. Anılan terime, şiddet türleriyle bağlantı kurularak Dünya Sağlık Örgütü verilerinde de rastlanmaktadır¹⁶.

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre, dünyada her yıl yaklaşık dört yüz yetmiş bin kişi cinayet kurbanı olmakta ve yüz milyonlarcası ölümcül olmayan şiddet türlerine maruz kalmaktadır. Şiddet olayları; çocuklara yönelik kötü muamele (*child maltreatment*), gençlere yönelik şiddet (*youth violence*), partner şiddeti (*intimate partner violence*), cinsel şiddet (*sexual violence*) ve yaşlı istismarı (*elder abuse*) olarak sınıflandırılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, şiddetin hiçbir türünün insan olmanın doğal bir sonucu olmadığını; şiddetin

¹²Benzer yönde bkz. Reyneke/Jacobs, s. 69. İsviçre’de okulda akran zorbalığına ilişkin münferit bir yasal düzenlemenin bulunmadığı yönünde bkz. Macheret / Paquier, s. 35.

¹³ Kara/Kaçar, s. 117; Yalaki/Taşar s. 337. Araştırmalara göre çocukların %25’i akranları arasında zorbalığa uğramakta ve zorbalığa uğrayanların kendilerine zarar verici davranışlarda bulunması olasılığı daha fazla görülmektedir (Behiye Alyanak, “Şiddet ve Çocuk”, *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 11(1), 2019, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ktpd/issue/47815/602685>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 38).

¹⁴ Yargıtay 3. HD., E. 2020/10217 K. 2021/5282 T. 24.5.2021. s.e.t. 29.12.2021.

¹⁵ Yakın tarihli bir RTÜK kararında da bir televizyon kanalında gösterilen dizinin bazı görüntülerinin uzman raporuyla okullarda akran zorbalığını teşvik edici olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu yayın 6112 sayılı Kanun m. 8/II’de yer alan “Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fizikî, zihnî veya ahlâkî gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılsa dahi yayınlanamaz.” kuralına aykırı görülmüştür. İlgili kanala ise, anılan Kanun m. 32/II’de yer alan yer alan idari para cezası verilmiştir (RTÜK, Karar No. 32, T. No. 2020/45 T. 5.11.2020, Karara 29.12.2021 tarihinde Lexpera üzerinden erişilmiştir).

¹⁶ Bir şiddet türü olan “akran zorbalığı” kavramının unsurları ve türlerinin ortaya konulabilmesi için, çalışmanın ilk kısmında önce DSÖ verilerine göre genel olarak “şiddet” ve akran zorbalığıyla yakından ilişkili “gençlere ve çocuğa yönelik şiddet” kavramları tanımlanmaktadır. Ardından bunun “zorbalık” ifadesiyle bağlantısı kurularak yerli doktrinde ve günlük dilde dahi kullanılan “akran zorbalığı” kapsamında yer alan eylemlerin neler olabileceği belirlenmektedir. İlk kısmın sonunda ise, okullarda akran zorbalığı vakıalarındaki taraflar belirlenerek, tarafların bu çalışmada terminolojik olarak nasıl isimlendirildikleri açığa kavuşturulmaktadır.

öngörülebilir ve önlenebilir bir sorun olduğunu vurgulamaktadır¹⁷.

Esasen küresel bir halk sağlığı problemi olan *gençlere yönelik şiddet*; 10-29 yaş arasında olup akraba olmayan, birbirini tanıyan ya da tanımayan gençler arasındaki şiddet eylemlerini ifade eder. Verilere göre gençlere yönelik şiddet, daha ziyade ev dışında gerçekleşmekte olup zorbalık eylemlerinden başlayıp daha ağır cinsel ve fiziksel saldırılara hatta cinayete kadar uzanan bir dizi şiddet davranışını kapsamına alır¹⁸. Çocuklara karşı şiddet kavramı ise, on sekiz yaş altında olan herkese karşı gerçekleştirilen her tür şiddet olayını ifade eder. Erken çocukluk dönemindeki (yaklaşık on yaş altı) çocuklarda şiddet olayları daha ziyade ana babalar ve çocuklar üzerinde otoritesi olan diğer bakım ve eğitim veren kişiler tarafından uygulanmaktadır¹⁹. Çocuk ergenliğe ulaştığında ise, bunun yanında özellikle akran zorbalığı ve çocuğun duygusal ilişki içine girdiği kişilerin uyguladığı flört şiddetiyle karşılaşabilmektedir. Şu hâlde çocuklara yönelik şiddetin bir kaynağı, çocuğun okul hayatında bir araya geldiği arkadaşları olabilmektedir. Bu çalışmada DSÖ verilerinde kısmen gençlere kısmen de çocuklara yönelik şiddet kapsamında bulunan ve özellikle “10-18 yaş arasındaki çocukların okullarda karşılaşabileceği akran zorbalığı” olarak nitelendirilen şiddet eylemleri üzerine odaklanılmıştır.

II. DOKTRİNDE AKRAN ZORBALIĞI KAVRAMI VE TÜRLERİ

Zorbalık şiddetin, akran zorbalığı ise zorbalığın bir alt türüdür. Akran zorbalığı, özellikle okullarda ve çocukların toplandığı diğer yerlerde bir çocuğa aralarında kardeşlik ilişkisi veya duygusal bir ilişki bulunmayan başka bir çocuk veya çocuk grubu tarafından tekrarlanarak uygulanan, fiziksel, psikolojik ve toplumsal yönden zarar veren saldırgan davranışlardır²⁰. Bu çalışma, doktrinde daha ziyade “*geleneksel akran zorbalığı*” olarak ifade edilen “*okul zorbalığının*” özel hukuka ilişkin sonuçlarını değerlendirmeyi amaçladığından, siber zorbalık ve hukukî sonuçları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Geleneksel akran zorbalığı; aralarında fiziksel ya da psikolojik açıdan güç eşitsizliği olan çocuklardan “*zorba ve yardımcıları*” olarak addedilen bir ya da birden çok çocuğun daha

¹⁷ A global knowledge platform for preventing violence, <<https://apps.who.int/violence-info/>>, Erişim tarihi 11 Nisan 2022.

¹⁸ Youth violence, <<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>>, Erişim tarihi 10 Nisan 2022.

¹⁹ Alyanak, s. 38.

²⁰ Dolayısıyla akran zorbalığı kavramı esasen çevrimiçi ortamlarda gerçekleşen siber zorbalığı da kapsar (Violence against children, <<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>>, Erişim tarihi 10 Nisan 2022).

Doktrinde geleneksel zorbalık (*traditional bullying*), siber zorbalık (*cyberbullying*) ve taciz (*harassment*) zorbalığın üç türü olarak değerlendirilmiştir (Jenkins ve arkadaşları, s. 201-203).

güçsüz olan ve “*kurban*” addedilen mağdur çocuğa karşı sistemli bir biçimde belli zaman aralıkları ile bilerek ve isteyerek (kasıtlı) uyguladığı sürekli²¹ saldırılar şeklinde tanımlanmaktadır. Şu hâlde akran zorbalığı hâlinde, zorbalık eylemlerini gerçekleştirenler ile bu eylemlere maruz kalan çocuklar arasında güç dengesizliği (*power imbalance*)²² bulunmalı, zorbalık bilinçli ve süreklilik arz eden (*intentionality and repetitiveness*)²³ davranışlarla gerçekleşmeli ve tahrik olmamasına rağmen²⁴ bu davranışların yıldırıma ve zarar vermeye yönelik olması gerekir. Somut olayda “*kurban*” olarak isimlendirilen çocukların dezavantajlı bir gruptan olmaları ise, dezavantajlı olmalarından dolayı kendilerini zorba çocuklara karşı koruyamayacak durumda olduklarını gösteren güç dengesizliğinin bir işareti olarak değerlendirilmelidir²⁵.

Akran zorbalığı, doktrinde şiddet eyleminin türünden hareketle²⁶ (vurma, itme, tekme atma, dövme, mağdurun mal ve eşyalarına zarar vermede olduğu gibi fiziksel davranışlarla) fiziksel ve (alay konusu edilme ya da utandırılma gibi sözel davranışlarla) sözel zorbalık olarak sınıflandırılmaktadır²⁷. Ayrıca sosyal yalnızlaştırma (dışlama gibi) gibi dışarıdan

²¹ Somut bir olayda “akran zorbalığı” bulunup bulunmadığını değerlendirirken, araştırılması gereken en önemli unsur “sürekliliktir” (Remzi Yıldırım, “Akran Zorbalığı”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 2012, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/4066/53631>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 47).

²² Olweus, D, “Understanding and Researching Bullying; Some Critical Issues”, *The Handbook of Bullying in Schools: An international Perspective*, Shane R. Jimerson, Susan M. Swearer, and Dorothy L. Espelage (Ed), Routledge, 2010, <<https://www.researchgate.net/publication/285012514>>, Erişim tarihi 15 Ağustos 2022, s. 11, 13-14; Olweus, D, “School Bullying: Development and Some Important Challenges”, *The Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 2013, <www.annualreviews.org>, Erişim tarihi 15 Ağustos 2022, s. 757-758. Somut olayda taraflar arasındaki güç dengesizliğinin tespiti oldukça zordur. Taraflar arasındaki fiziksel güç farkı bu dengesizliği ortaya koyabileceği gibi mağdurun azınlıkta bulunan cinsel tercihi, engelliliği, azınlıktaki bir ırksal ve etnik grup içinde yer alması da gösterilebilir (Cornell/Limber, s. 334; Jenkins ve arkadaşları, s. 208-210). Bununla birlikte akran zorbalığına ilişkin yasal metinlerde zorbalığın bir özelliği olarak aranan taraflar arasında güç dengesizliği bulunması şartına yer verilmemektedir (Cornell/Limber, s. 335).

²³ Olweus, School Bullying, s. 757. Doktrinde akran zorbalığının tanımında özellikle zorbalık oluşturan eylemlerin tekrarlanan davranışlar olup olmadığına dikkat çekilmektedir. Pek tabî tek bir olay da tehlikelidir ancak bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilmesi zaman içinde tekrarlanmış olmasına bağlıdır (Cornell/Limber, s. 335).

²⁴ Doktrinde velâyet altındaki çocuğun, okulda arkadaşına arkadaşının ağır tahriki altında zarar vermesi hâlinde, ev başkanının bu durumu kanıtlayarak sorumluluktan kurtulabileceği ifade edilmektedir (Bkz. Karauz/Çokkaş, s. 55).

²⁵ Doktrinde akran çocuklar arasındaki şiddetin daha ciddi ve daha zarar verici özel bir hâli olan “akran zorbalığı” kavramının tanımında mutlaka olması gereken üç kriter vurgulanmaktadır. Bunlar hakkında bilgi için bkz. Olweus, Bullying, s. 29-30; Olweus, School Bullying, s. 756-758; Arslan Özdiñer/Savaşer, s. 66; Kolburan, s. 47; Reyneke/Jacobs, s. 67; Cornell/Limber, s. 333-334; Çankaya, s. 82; Macheret / Paquier, s. 35. Zorba ve kurban profillerinin değerlendirilmesi sonucunda, zorbaların genellikle saldırgan, muhalif ve akranlarına karşı düşmanca tavırlar yanı sıra akademik güçlükler yaşadıkları ve öğretmenlerine/ana babalarına meydan okuma davranışları gösterdikleri birçok defa raporlanmıştır. Kurbanlar ise genellikle akranlar arasında donuk, kaygılı, içe dönük ve akranlarına göre özsaygıları düşük kişilerdir. Bu kişilerde özellikle zorbalık eylemleri süresince okula uyumsuzluk ve kaçınma davranışlarının arttığı tespit edilmektedir (Kara/Kaçar, s. 115).

²⁶ Şiddetin türleri arasında fiziksel şiddet, psikolojik şiddet (alay etme, aşağılama, küçük düşürme), cinsel şiddet (tecavüz, pornografi, seks turizmi, kölelik, alıp satma, kaçırma), ihmal (terk etme, tehlikeli, zararlı veya sakıncalı işlere açık bırakma, yoksun bırakma) yer almaktadır (Alyanak, s. 37).

²⁷ Olweus, Bullying, s. 12; Arslan Özdiñer/Savaşer, s. 66; Yalaki/Taşar, s. 342; Kolburan, s. 48;

gözlemlenemeyen fiiller de akran zorbalığı içinde değerlendirilmekte ve bunlara “*dolaylı zorbalık ya da ilişkisel zorbalık*” denilmektedir²⁸.

Okula devamsızlık, içe kapanıklık, depresyon eğilimi, intihar girişimi, fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları, okullarda karşılaşılan akran zorbalığının olası sonuçları olarak kabul edilmektedir²⁹. Okulda akran zorbalığının öğrenciler üzerindeki olumsuz etkileri düşünüldüğünde, ilk bakışta fiziksel zorbalığın daha ağır sonuçlar doğuracağı düşünülmekteyse de, esasen küresel ölçekte bakıldığında sözel ve dolaylı zorbalığın mağdur çocuk ve toplumun geleceği üzerinde daha ağır sonuçlar oluşturabildiği gözlemlenmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan okul katliamları³⁰ ile dünyada lise öğrencileri arasında görülen intihar vakalarının psikoloji doktrininde fiziksel zorbalıktan ziyade sözel ve dolaylı zorbalıkla ilişkilendirilmesi, akran zorbalığının bu türüne de özel önem verilmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir³¹.

III. OKULLARDA AKRAN ZORBALIĞI OLUŞTURAN EYLEMLERİN TARAFRLARI

Bu başlık altında öncelikle çocuklarda akran zorbalığının daha ziyade okullarda ve okul sonrası faaliyetler esnasında gerçekleştiğinin doktrinde vurgulandığı ifade edilmelidir³². Tam da bu sebeple çalışmada, akran zorbalığının okullarda gerçekleştiği hâller esas alınmıştır. Kanaatimizce akran zorbalığının okula gidip gelirken okul servisinde, okulda eğitim-öğretim faaliyetleri esnasında ya da eğitim ve öğretim faaliyeti sonrasında ama okula öğrenci sıfatıyla bağlı olmaktan kaynaklı sosyal etkinlikler esnasında gerçekleştiği hâller de “*okullarda akran zorbalığı*” kapsamında yer alır³³.

Okullarda akran zorbalığının tarafları, her biri çocuk olan “*zorba ve yardımcıları*” ile

Reyneke/Jacobs, s. 67; Cornell/Limber, s. 334; Yıldırım, s. 44-46; Macheret / Paquier, s. 36.

²⁸ Bkz. Arslan Özdiñer/Savaşer, s. 66; Çankaya, s. 83.

²⁹ Akran zorbalığının zorba ve kurban çocuklar bakımından sonuçları için bkz. Olweus, School Bullying, s. 769-771; Arslan Özdiñer/Savaşer, s. 66; Macheret / Paquier, s. 34.

³⁰ Çalışmadaki olgulardan her ikisinde de, kliniğe başvuranlar duygusal (ya da dolaylı veya ilişkisel zorbalık) zorbalığa; dışlanma, alay konusu edilme ya da utandırılma şeklinde maruz kalmışlardır. ABD’de yaşanan okul katliamları ilişkisel zorbalığın ne kadar ölümcül sonuçlar doğurabileceğini açıkça göstermiştir. Bu olayların zemininde uzun süre yoğun biçimde duygusal zorbalık mağduru olanların kin gütmeye dürtüleri yatmaktadır (Kara/Kaçar, s. 117).

³¹ Hem akran zorbalığı faili hem de zorbalık mağduru olan ergenlerde intihar düşüncesinin yüksek olduğu tespit edilmektedir (Bkz. Aysin Çetinkaya Büyükbodur, “İntihar Girişimleri ve Retrospektif Sosyal İnceleme”, *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 2019, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/scd/issue/46396/554406>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 35).

³² Reyneke/Jacobs, s. 68.

³³ Okulda akran zorbalığı; sadece okul sınırları içinde, okula geliş gidiş esnasında ya da okul zamanında gerçekleşen eylemleri değil; zorunlu eğitimden kaynaklı olarak bir okul topluluğuna bağlı öğrenciler arasında gerçekleşen tüm platformlardaki şiddet eylemlerini kapsar (Macheret / Paquier, s.36).

zorbalık eylemlerine maruz kalan ve doktrinde kurban olarak isimlendirilen “zarar gören çocuktur”. Esasen psikoloji doktrininde, uygulamada akran zorbalığı vakıalarında zorbalığı teşvik eden başka roller bulunduğu da vurgulanmaktadır. Buna göre zorba, kurban, zorbayı destekleyen veya teşvik eden kişi/ler ile mağduru savunan kişi/ler akran zorbalığının süjeleridir. Akran zorbalığı temelli uyuşmazlıkların önleyici yöntemlerle çözümünü teşvik eden bilimsel çalışmalarda burada değinilen her rolün özelliğinden hareket edilmektedir³⁴. Soruna hukukî sorumluluk açısından bakıldığında ise, sadece akran zorbalığını gerçekleştiren “zorba ve yardımcıları” ile doğrudan zorbalık eylemlerine muhatap olan ve doktrinde “kurban veya mağdur” olarak ifade edilen zarar gören çocuk önem arz eder.

IV. OKULLARDA AKRAN ZORBALIĞININ HUKUKİ PERSPEKTİFTEN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Okullarda Akran Zorbalığının Temel Haklar ve Çocuk Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi

Okullarda akran zorbalığı sorunu, çocuğun temel haklarıyla ve çocuk haklarıyla ilişkilendirilmediği sürece, okulda güçlü konumda olan çocukların daha zayıf konumda olan çocuklara hukukî uyuşmazlık oluşturmayacak ölçüde basit zarar vermeleri olarak algılanabilir. Bu durumda, okul yöneticileri ile okullarda görevli öğretmen ve diğer görevliler (rehberlik servisi, okul sağlığı hemşiresi vb.) okullardaki akran zorbalığı vakıalarını görmezden gelebilirler. Bu tür davranışların hafife alınması ise, aslında dolaylı olarak şiddetini artırarak devam etmesine yol açar³⁵. Dolayısıyla anılan sorunun temel haklar ve özellikle çocuk hakları perspektifinden ele alınması ve soruna ilişkin hukukî çözüm önerilerinin bu bakış açısıyla temellendirilmesi zorunludur. Doktrinde de eğitim-öğretim alanındaki uyuşmazlıkların çözümünde temel haklar bakış açısının gerekliliğine vurgu yapılmıştır³⁶.

On sekiz yaş altındaki çocukların eğitimine ilişkin tüm düzenlemeler, çocuk haklarıyla

³⁴ Yıldırım, s. 47. Bu roller hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Jenkins ve arkadaşları, s. 203-207; Yıldırım, s. 43-44.

³⁵ Aynı yönde bkz. Arslan Özdiñer/Savaşer, s. 67.

³⁶ Bilge Bingöl Schrijer, “COVID-19 Salgını Süresince Eğitim Hakkı, Fırsat Eşitliği ve Sınavlara İlişkin Temel Problemler”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(2), 2020, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihm/issue/57316/812448>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 873; Aynı yönde bkz. Özdiñer/Savaşer, s. 67. Zira eğitim sisteminde eğer hak temelli bir strateji geliştirilemezse, artan eğitim maliyetleri ve eğitimde rekabet ile birlikte eğitimden faydalanacak kişi sayısı giderek azalma tehlikesine sahiptir (Bilge Bingöl, “Türkiye İçin Bir Eğitim Hukuku Teorisinin Gerekliliği”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 2012, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hacettepehdf/issue/44819/557465>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 32).

yakından ilişkilidir. “Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi³⁷” Türkiye tarafından da imzalanıp onaylanmıştır³⁸. Bu sözleşmede, çocuk haklarında esas alınan temel ilkeler arasında “çocuk yararının önceliği³⁹” ve “ayrımcılık yasağı⁴⁰” bulunmaktadır. Anılan sözleşme Türkiye’ye çocuğun eğitim hakkını ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesini sağlama yükümlülüğü getirmektedir (m. 28). Bu kapsamda Türkiye, öncelikle okul disiplininin çocuğun onuruna yakışır ve Sözleşmeye uygun şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla tüm tedbirleri almalıdır. Yine Sözleşme’nin 29. maddesi gereği Türkiye, çocuk eğitiminde “çocukların temel hak ve özgürlüklerine” saygılı olmalıdır.

Temel haklara ilişkin uluslararası sözleşmelere uygun şekilde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da okullarda akran zorbalığı olarak nitelendirilebilecek olaylarda göz önünde bulundurulması gereken çok sayıda hüküm içermektedir. Bu bağlamda en başta vurgulanması gereken, okullarda akran zorbalığı eylemlerinin ayrımcılık yasağını ihlâl eder şekilde gerçekleşmesi hâlinde, hareket noktasını oluşturabilecek eşitlik ilkesidir. Gerçekten de hukukî bir sorun olarak ortaya çıkan akran zorbalığı, mağdur çocuğa uygulanan bir ayrımcılık (*discrimination*) şeklinde tezahür edebilir. Nitekim doktrinde de doğrudan temel hakları koruma altına alan belgelerde akran zorbalığına somut şekilde değinilmemekteyse de özellikle ayrımcılığa ilişkin uluslararası insan hakları araçlarının bu sorunla yakından ilişkili olduğu vurgulanmıştır⁴¹. Şu hâlde bir çocuğun kamu hizmeti niteliğindeki eğitim hizmetinden faydalanırken okul arkadaşlarının kötü muamelesi niteliğindeki ayrımcı müdahalelere maruz kalması ve buna yönelik şikâyetlerinin okul idaresi tarafından önemsenmemesi, Anayasa m. 10’daki kanun önünde eşitlik ilkesini ihlâl eder. Esasen böyle bir vakanın, doktrinde Türk hukukundaki ayrımcılık yasağının kanuni dayanağı olarak görülen⁴² ve Türkiye’de eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağıyla ilgili en kapsamlı yasal düzenleme niteliğini haiz Türkiye İnsan

³⁷ Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: <<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>>, Erişim tarihi 18 Nisan 2022.

³⁸ 27.01.1995 tarih ve 22184 sayılı R.G.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Serozan, s. 65-67; Akyüz, E, “Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması”, 7. Baskı, Pegem Akademi, 2020, s. 53-60; Hayrunnisa Özdemir/A. Cemil Ruhi, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)*, 3. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 5-6, 22-24. Bu kavram esasen ÇHDBM Sözleşmesinin üzerine inşa edildiği ana fikrin karşılığıdır (Memduh Cemil Şirin, “Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış”, *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 2019, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57214/807917>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 219-220).

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Serozan, s. 60-64; Akyüz, s. 50-52; Özdemir/Ruhi, s. 20-21.

⁴¹ Kolstrein / Jofré, s. 2-3. Yazarlar, bu çalışmada okul zorbalığını temel haklar perspektifinden inceledikten sonra zorbalığa karşı mücadelede zorbalık karşıtı kanunların, eğitim müfredatında gerekli değişiklikler ile pedagojik ve didaktik yöntemin bir bütün hâlinde soruna ilişkin çözüm sağlayabileceğini vurgulamaktadırlar (Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 7-10).

⁴² Karan, U, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Işığında Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı*, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 32.

Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Kanunu⁴³ bakımından da değerlendirilmesi zorunludur. Kanunda ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gören her gerçek kişinin hak ihlaline ilişkin olarak Kuruma başvuru yapabileceği ve başvuran kişinin çocuk olması hâlinde ise kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı düzenlenmiştir (m. 17/VII). Çocuğun devletten ya da özel okuldan eğitim hizmetini alırken maruz kaldığı akran zorbalığı eylemlerinin, TİHEK Kanunu m. 4/I hükmünde sayılan ayrımcılık türleri arasında yer alan “*taciz*”⁴⁴ eylemi olarak nitelendirilebileceği olaylarla karşılaşılabılır. Gerçekten de özellikle bir öğrencinin okulda akran zorbalığına cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı olarak maruz kalması hâlinde durum böyledir⁴⁵. Bu durumda okul idaresinin öğrencilere karşı bu tür taciz eylemlerini önleyememiş olması hâli, ayrımcılık yasağının da ihlali niteliğindedir. Dolayısıyla kanaatimizce bu hâlde TİHEK re’sen veya başvuru üzerine yaptığı inceleme sonucunda söz konusu kamu tüzel kişisi/özel hukuk tüzel kişisi hakkında idari para cezası uygulayabilmelidir (m 25/I).

Özellikle eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağıyla ilişkilendirilemediği hâllerde ise, okullarda akran zorbalığının Anayasa’da herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkını garanti altına alan ve kimsenin işkenceye ve eziyete maruz bırakılmayacağını, kimsenin insan onuruyla bağdaşmayan bir muameleye tâbi tutulamayacağını düzenleyen m. 17’yi ihlâl etmesi mümkündür. Türkiye’de çocuk dâhil herkesin kişi güvenliğini (m. 19), özel hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkını (m. 20), din ve vicdan hürriyeti (m. 24) ile düşünce ve kanaat özgürlüğünü (m. 25) garanti altına alan anayasal hükümler de akran zorbalığında çocuğun temel hakları bakımından göz önünde bulundurulmalıdır. Yine Anayasa’nın “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümünde yer alan ve çocuk haklarını özel olarak garanti altına alan m. 41’de, her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma hakkına sahip olduğu ve Devletin, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri almakla yükümlü olduğu ifade edilmektedir. Anayasa m. 42’de ise, her çocuğun Devletin gözetim ve denetimi altında gerçekleştirilmesi gereken eğitim ve öğrenim hakkı garanti altına alınmıştır.

⁴³ 20.04.2016 tarih ve 29690 sayılı Resmi Gazete.

⁴⁴ Taciz; psikolojik ve cinsel türleri de dâhil olmak üzere bu Kanunda sayılan temellerden birisine dayanılarak, insan onurunun çiğnenmesi amacını taşıyan veya böyle bir sonucu doğuran yıldırıcı, onur kırıcı, aşağılayıcı veya utandırıcı her türlü davranış şeklinde tanımlanmaktadır (TİHEK Kanunu m. 2/I j bendi). Genel olarak taciz kavramı ve ayrımcılığın diğer biçimlerinden farkları hakkında bkz. Karan, s. 269-273.

⁴⁵ Yapılan çalışmalar; okullarda öğrencilerin ekonomik seviyesi oldukça düşük olduğu için, yabancı düşmanlığından dolayı göçmen olduğu için veya zihinsel ve fiziksel sebeplerle özel eğitim ihtiyacı olduğu için zorbalığa uğrama olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmektedir (Bkz. Kolstrein / Jofré, s. 6-7).

Nitekim her somut olayın koşulları çerçevesinde değerlendirilmesi gereken okulda akran zorbalığı vakıalarında hukuken varılan sonucun, hem uluslararası sözleşmelerle hem de Anayasa ile garanti altına alınan temel hakları ne ölçüde koruduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Zira çocuğun temel hakları iç hukuk düzeninin elverişli araçlarıyla korunmuyorsa, çocuğun kendisine yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkı bulunmaktadır (Anayasa m. 40/I). Yine Türk hukukunda herkes gibi çocuklar da, 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren Anayasa ile kendilerine tanınan temel haklarından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlâl edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilmektedirler⁴⁶. Elbette çocuklar bakımından da bu başvuru için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması gerekir (m. 148/III). Zira Anayasa ile güvence altına alınan temel hakları bizzat kullanma ehliyeti, çocuklar dâhil, herkesin eşitçe sahip olduğu bir ehliyet olarak değerlendirilmektedir⁴⁷.

Kanaatimizce okullarda akran zorbalığında karşılaşılabilecek temel hak ihlalleri olarak en başta AİHS m. 3 ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 17/III kapsamında garanti altına alınan kötü muamele yasağına aykırılık konusunda Devletin usulî yükümlülüklerinden olan etkin soruşturma yükümlülüğünün ihlali ortaya çıkabilir. Yine okullarda akran zorbalığı vakıalarının AİHS m. 8 ve Anayasa m. 20'de teminat altına alınan, Devletin özel hayata saygı hakkı konusundaki pozitif yükümlülüğüne aykırılık teşkil etmesi de mümkündür. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Đurđević v. Hırvatistan⁴⁸ davasında, okulda zorbalıkla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çalışma bakımından bu davanın okulda akran zorbalığıyla ilişkili şikâyet kısmı önemli olduğundan kararın sadece buna ilişkin kısımları değerlendirilmektedir. Bu olayda başvuru öğrencisi ve annesi, kendilerinin Romen kökenli olduğu için oğlunun okulda arkadaşları tarafından hakarete ve vurma eylemlerine maruz kaldığını, bu fiziksel eylemler sebebiyle oğlunun uzun süre boyunca birden fazla kez kafa travması geçirdiğini, hatta kalıcı göz hasarına uğradığını ve bu olaylar dolayısıyla defalarca okula şikâyette bulduklarını iddia etmişlerdir. Okul idaresi ise, tam tersine başvuru öğrencisinin kendisinin diğer öğrencilerle sık sık tartışmaya girdiğini ve ailenin oğullarının davranışları konusunda uyarıldığını gösteren iki yazı ile bu şikâyetlere yanıt verildiğini belirtmiştir. Mahkeme tarafından, başvuranların okul zorbalığına ilişkin şikâyetleri

⁴⁶ <<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/gorev-ve-yetkileri/bireysel-basvuru/>>, Erişim tarihi: 5 Ağustos 2022.

⁴⁷ Bununla birlikte çocuğun, temel haklar korumasından idrak kabiliyeti bulunmadığı için yararlanmadığı hâllerde, çocuğun bu hakkı ana baba tarafından vekâleten kullanılabilirdir (Bkz. Serozan, s. 39, 43).

⁴⁸ Đurđević v. Croatia (Başvuru numarası: 52442/09) (Dava hakkında genel değerlendirme için bkz. <<https://ijrcenter.org/2011/08/23/echr-decisions-in-torture-cases-article-3-july-2011/>>, Erişim tarihi 15 Ağustos 2022.

başvurucunun vücut bütünlüğünü ihlal edici nitelikte olduğundan AİHS m. 3 ve özel hayatına ilişkin olduğundan AİHS m. 8 kapsamında değerlendirilebilir bulunmuştur. Ancak başvurucunun oğlunun okulda etnik köken sebebiyle zorbalığa maruz kaldığı yönündeki iddialarını zamanlama, nitelik ve koşullar konusunda yeterince somutlaştıramadığı tespit edilmiştir. Nitekim başvuru zorbalıkların ismini verememiş ve kalıcı göz hasarı ile zorbalık eylemleri arasındaki illiyet bağıını ispat edememiştir. Nihayetinde davalı Devlet bu şikâyetlerle ilgili olarak etkin soruşturma yürütmediğinden bahisle m. 3'ten ya da m. 8'den doğan pozitif yükümlülüğünü ihlalden sorumlu tutulmamıştır. Bu karar ile AİHM tarafından, okulda akran zorbalığının AİHS m. 8'i ihlal edebileceği; dolayısıyla bir çocuğun okul eğitimi sırasındaki durumunun çocuğun özel hayatına ilişkin bir alan olduğu da kabul edilmiştir⁴⁹.

Okullarda karşılaşılan akran zorbalığının, eğitimde ayrımcı uygulamalar sebebiyle eğitim hakkı ihlali oluşturup oluşturmayacağı Türk hukuku bakımından da değerlendirilmelidir. Nitekim doktrinde de okullarda akran zorbalığı sorununun esasen ÇHDBM Sözleşmesi⁵⁰ ve Devletin çocuklara okullarda güvenli bir eğitim ortamı sağlama yükümlülüğüyle ilişkilendirilebileceğine işaret edilmiştir⁵¹. Bu durumda ayrımcılık, esasen kamu otoritesinin doğrudan eylemiyle değil, öğrencinin okul ortamında diğer öğrenciler tarafından zorbalık teşkil eden davranışlara maruz kalmasına rağmen okul idaresinin ve öğretmenlerin bu tür eylemlere göz yumması veya akran zorbalığına karşı önleyici bir tutum içinde olmamaları suretiyle ortaya çıkmaktadır. Eğitim hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No'lu Protokol m. 2'de de düzenlenmiştir⁵². Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise, eğitim hakkını, ABD'deki yaklaşıma paralel şekilde, eğitime erişim kısıtlamaları ve eğitime erişimde ayrımcılık (özellikle AİHS m. 14'e atıf yaparak) çerçevesinde ele almaktadır⁵³. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokol'ün 2.

⁴⁹ Bu dava hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bkz. Romeo Ernesto Zelayandía González, "Combating Homophobic And Transphobic Bullying in Educational Settings: The Role of Human Rights Law and Positive Obligations", Central European University, Department of Legal Studies, Master of Laws in Human Rights, 2007, <https://www.academia.edu/39898664/Zelayandia_Romeo>, Erişim tarihi 15 Ağustos 2022, s. 57-60.

⁵⁰ Çocuk Hakları Komitesi Sözleşme'nin eğitim hakkını düzenleyen 29. Maddesine ilişkin genel yorumunda "okul ortamının kendisi, Madde 29 (1) (b) ve (d) paragraflarında yer verilen özgürlük ve anlayış, barış, hoşgörü, cinsiyet eşitliği; bütün halklar, etnik, ulusal ve dinsel gruplar ve kişilerle yerli halklar arasında dostluk ruhunu yansıtacak nitelikte olmalıdır. Zorbalığa veya diğer şiddet içeren ve dışlayıcı uygulamalara izin veren bir okul, Madde 29 (1)'deki gereklilikleri karşılayan bir kurum olarak değerlendirilmez" olduğunu vurgulamıştır (Genel Yorum 1 (2001): Eğitimin Amaçları prg.19, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları, <<https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/chds-ve-ihiyari-protokoller-usul-kurallari-ile-cocuk-haklari-komitesi-genel-yorumlari>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022.)

⁵¹ Benzer yönde bkz. Olweus, School Bullying, s. 775.

⁵² <https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_TUR.pdf>, Erişim tarihi 6 Mayıs 2022.

⁵³ Doktrinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin eğitim hakkını özellikle ayrımcılık yasağı ile ilişkilendirdiği tespit edilmektedir (Bingöl Schrijer s. 850-851). Ayrıca bkz. Bingöl Schrijer, s. 854.

maddesi Hakkında Rehberde de eğitim hakkı, Sözleşme'nin 14. maddesiyle ve ayrımcılık yasağıyla yakından ilişkili görülmüştür⁵⁴. Bunun yanında Sözleşmeye Taraf Devletlerin hem devlet hem özel okullardan sorumlu oldukları ve tüm öğrencileri okullarda kötü muameleye maruz kalmaktan korumaya ilişkin pozitif yükümlülükleri bulunduğu sonucuna varılmıştır⁵⁵. Diğer bir deyişle uluslararası sözleşmelerde garanti altına alınan eğitim hakkı, devlete esasen üç tür edim yükümlülüğü yüklemektedir Bunlardan ilk ikisi, okullarda akran zorbalığı bakımından önem arz etmemektedir. Ancak Devletin çocukların maruz kaldığı eğitim engellerini kaldırmaya yönelik tedbir alma yükümlülüğünü ifade eden üçüncü edim yükümlülüğü, kanaatimizce somut olayın şartları dikkate alınarak okullarda akran zorbalığının eğitim hakkının ihlali olarak ele alınmasını mümkün kılabılır niteliktedir⁵⁶. Nitekim akran zorbalığının çeşitli eyalet kanunlarında özel düzenlemeye kavuşturulduğu ABD hukukunda da mağdur çocukların özellikle ırk, etnik köken, engellilik, dini inanç ya da cinsiyet tercihleri gibi bir dezavantajlı gruptan olmaları dolayısıyla ayrımcılık oluşturacak şekilde akran zorbalığına maruz kalmaları durumunda, eğitim hakları da ihlal edildiğinden özel olarak korundukları görülmektedir⁵⁷.

⁵⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesi Hakkında Rehber: Eğitim Hakkı, s. 6.

⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesi Hakkında Rehber: Eğitim Hakkı, s. 7-8.

⁵⁶ Bunlardan ilki, eğitimin tüm çocuklara sağlanması ve Devletin çocukların bundan yararlanmalarına yönelik tedbirler almasını ifade eder. İkincisi, Devletin çocukların eğitime erişimini engelleyecek eylemlerden kaçınarak eğitim hakkına saygı göstermesi yükümlülüğünü ifade eder (Bkz. Muharrem Kılıç, "Pandemi Döneminde Dijital Eğitim Teknolojisinin Dönüştürücü Etkisi Bağlamında Eğitim Hakkı ve Eğitim Politikaları", *Yükseköğretim Dergisi*, 11(1), 2021, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yuksekogretim/issue/62230/930281>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 27-28.

⁵⁷ ABD'de okullarda akran zorbalığının sosyal problem olarak ele alınması 1999'da gerçekleşen iki olaydan kaynağını almaktadır. 1999'da Columbine Lisesinde zorbalık mağduru öğrenciler okulda silahlı saldırılar gerçekleştirmiş ve aynı yıl ABD Yüksek Mahkemesi (Supreme Court) tarafından bir okul, öğrenciler arasında okulda gerçekleşen cinsel tacizi engelleyememekten sorumlu tutulmuştur (*Davis v. Monroe County Board of Education*, 1999). Bu olaylar üzerine ABD'de eyalet düzeyinde zorbalık karşıtı yasal düzenlemeler yapılmıştır (Cornell/Limber, s. 333; Jenkins ve arkadaşları, s. 210). Bu karar, zorbalığa ilişkin doğrudan bir ifade içermese de Amerika'da eğitimde zorbalığın varlığını gösteren ilk karardır. Bu olayda beşinci sınıf düzeyindeki bir kız öğrenci okulda tekrarlayan şekilde bir erkek arkadaşının cinsel istismarına ve uygunsuz davranışlarına maruz kalmış ve bir süre sonra bu olaylardan dolayı depresyona giren kız öğrencinin ders notlarında düşüş yaşanmış ve sonunda kız öğrenci yaşadığı olayları anlattığı bir intihar notu bırakarak intihar etmiştir. Kızın ana babası, okul idaresinin okulda yaşanan bu tür vakialardaki müdahalesini yetersiz görerek erkek çocuğunu şikâyet etmiş ve çocuk suçlu bulunmuştur. Ayrıca ana baba, okul idaresine ayrımcılık yasağının ihlalinin bahisle başvuruda bulunmuş, başlangıçta yerel mahkeme talebi reddetmiş olmasına rağmen ABD temyiz mahkemesi okulda bir öğrencinin diğer bir öğrencinin cinsel istismarına maruz kalmasını ayrımcılık oluşturan bir uygulama olarak değerlendirmiştir. Bu karar, okulların eğitimde zorbalığa karşı mücadele eden programlar geliştirmesini teşvik etmiştir (Cornell/Limber, s. 335-336; Jenkins ve diğerleri, s. 215-216). Bu kararda şu ilkeler belirlenmiştir: Mağdur öğrenci ayrımcılığa maruz kalabilecek ırk, etnik köken, din, engellilik gibi bir niteliğe sahip olmalıdır. Okulda uygulanan şiddet ağır olmalıdır. Öğrenciler arasında rastlanan sıradan alay etmeler, isim koyma gibi davranışlar zorbalık olarak değerlendirilemez. Okul idaresinin zorbalık teşkil eden eylemlerden haberdar edilmiş olması gerekir, okulun bilmediği bir davranıştan sorumlu tutulması mümkün değildir. Dolayısıyla okul idaresi ancak bu tür davranışları bilerek görmezden gelmiş ise sorumlu tutulmalıdır (Cornell/Limber, s. 335-336). Akran zorbalığını konu alan başka kararlar olarak bkz. *Shore Regional High School Board of Education v. P.S. Forty one (2004)* - *Scruggs v. Meriden Board of Education (2005)* - *T.K. and S.K. v New York City Department of*

Türk hukukunda doğrudan akran zorbalığıyla ilişkili bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte zorbalıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek genel düzenlemeler bulunmaktadır. Bu çalışma akran zorbalığının özel hukuka ilişkin sonuçlarını ortaya koymayı amaçladığından, bundan sonraki açıklamalar özel hukukla ilişkili mevzuat ile sınırlanmıştır⁵⁸.

Education (2011). 2010 yılında ise, Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi (U.S. Department of Education, Office of for Civil Rights, 2010) Federal düzeyde ülke genelindeki tüm okullara bir yazı (letter) göndermiş ve bu yazıda bazı akran zorbalığı vakıalarının ayrımcılık ilkesine aykırı olduğu için Federal mevzuat düzeyinde temel hak ihlali olduğunu vurgulamıştır. Okul idarelerinin bir şahsın ırkı, etnik kökeni, rengi, millî orijini, cinsiyeti, engeli dolayısıyla zorbalığa maruz kaldığı hâllerde ve bu zorbalık ısrarcı ve ciddi olduğundan münferit öğrencinin eğitim hizmetinden, faaliyetinden ve fırsatından yararlanmasına müdahale teşkil etmekteyse, bunun bir temel hak ihlali teşkil edeceğine işaret etmiştir. Bu hâlde okulun bu tür zorbalığı sona erdirmek için elinden geleni yapması gerektiğini, zira okulların tekrarlayan zorbalık faaliyetlerinin önlenmesi için tedbirler alması gereği vurgulanmıştır. Bu çerçevede okul idaresi tüm personelinin okulların temel hak ihlaliyle ilişkili eğitimi, zorbalık karşıtı açık politikalar benimsemeli, öğrencilere ve ailelerine zorbalık farkındalığına ve bu eylemlere karşı başvuru yolları hakkında bilgi vermelidir. Eğitim Bakanlığı tarafından 2011’de gönderilen mektupta toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı zorbalık eylemlerine, 2013’te ise engelli öğrencilere yönelik zorbalık vakıalarına dikkat çekilmiştir. Bu mektup bir mahkeme kararıyla (*T.K. and S.K. v New York City Department of Education 2011*) desteklenmiş ve öğrenme güçlüğü çeken öğrencilere yönelik zorbalık vakıalarına karşı okul idarelerinin dikkatli olması istenmiştir. Ancak zorbalık vakıalarına yönelik ayrımcılık temelli koruma yaklaşımı, okullarda karşılaşılan birçok zorbalık türünün koruma kapsamı dışında kalmasına sebep olmuştur. Özellikle bu mevzuat engelli ve çeşitli sebeplerle ayrımcılık teşkil etmeyen zorbalık vakıalarından farklı olarak, korunmaya muhtaç bir kesimden olmayan öğrencilerin zorbalığa karşı özel olarak korunmaması gibi bir çelişkili durum oluşturmuştur. Oysa okullarda yaşanan süreklilik ve ciddiyet kazanmış zorbalık vakıaları tüm öğrencilerin kamusal eğitime erişim hakkını ihlal eder niteliktedir. Ancak ABD’de her devlete federe düzeyde bir temel hak olarak kamusal eğitime erişim hakkının bulunmayışı sorun oluşturmaktadır (Cornell/Limber, s. 337; Benzer yönde bkz. Jenkins ve arkadaşları, s. 210-211, 217). Yine her çocuğun eğitim hakkını garanti altına alan Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi de ABD tarafından onaylanmamıştır. Bununla birlikte 1999’dan itibaren eyalet düzeyindeki mevzuatta öğrencilerin ayrımcılıktan arınmış şekilde kamusal eğitime erişim hakkı tanınmıştır. Eyalet düzeyindeki zorbalık karşıtı mevzuat; her şeyden önce okullarda zorbalığın incelenmesini ve raporlanmasını gerektirmekte, zorbalığa karşı sıfır tolerans bakış açısıyla zorbalık eylemleri gerçekleştiren öğrencilere disiplin yaptırımını önermekte, okul personelinin bu hususta eğitilmesini ve diğer tedbirlerin alınmasını teşvik etmektedir (Cornell/Limber, s. 338). Yine bu düzenlemelerde genelde (5 eyalet hariç) zorbalık davranışı cezai yaptırıma tâbi tutulmasa da, ana babaların çocuklarının gerçekleştirdiği hukuka aykırı nitelikteki bu tür eylemlerinden sorumlu tutuldukları görülmektedir (Jenkins ve diğerleri, s. 214-215). Zira okullarda zorbalık çok rastlanan ve çeşitli şekillerde ve sıklıkta karşılaşılan bir sorundur. Bu açıdan işyerlerinde karşılaşılan mobbing vakıalarına da benzemektedir. Zorbalık ile taciz arasındaki sınırın belirlenmesi oldukça güçtür. Nitekim ABD’de eyalet düzeyindeki mevzuatta bu iki kavram çoğu zaman birbiri yerine kullanılabilmiştir (Cornell/Limber, s. 339). Bazı devletlerde buna karşı cezai yaptırımlara başvurulmasından söz edilmektedir ancak bundan ziyade eğitimde zorbalığa karşı okul temelli önleyici müdahalelere ağırlık verilmelidir. Bu konuda kültürel değişim sağlanmasına yönelik politika önerileri daha yerinde görülmekte ve her şeyden önce eğitim hakkının her öğrenciye tanınması ve zorbalığın bu hak önünde bir müdahale olduğuna işaret edilmektedir (Cornell/Limber, s. 342). Nitekim ABD’deki eyalet düzeyinde yapılan eğitimde zorbalık karşıtı kanunların zorbalığı ne ölçüde önlediğini/azalttığını araştıran yakın tarihli iki çalışmadan ilki bu düzenlemelerin geleneksel zorbalık vakıalarını %24 azalttığını ortaya koymuştur. İkinci çalışmada ise güçlü düzeyde zorbalık karşıtı yasalara sahip eyaletlerde okulda şiddette %7-13 oranında, zorbalık eylemlerinde ise %8-12 azalma olduğunu tespit etmişlerdir. Dolayısıyla ortalama düzeyde koruma sağlayan yasalar zorbalıkta ciddi düzeyde azalma göstermemektedir ancak okulda zorbalığa karşı daha sert düzenlemelere sahip yerlerde okulda zorbalık anlamlı ölçüde azalmıştır (Bkz. Jenkins ve diğerleri, s. 222). Eğitimde akran zorbalığı karşıtı programların etkililiği hakkında ayrıca bkz. Olweus, School Bullying, s. 771.

⁵⁸ Aşağıda önce Çocuk Koruma Kanunu ile Türk Medeni Kanunu’nda yer alan çocuğun kişiliğinin korumasına ilişkin hükümlerin hem zorba hem mağdur çocuk bakımından uygulanma kabiliyeti değerlendirilmekte ardından 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hükümleri çerçevesinde çocuğun dolaylı da olsa korunup korunamayacağı belirlenmektedir.

B. Okullarda Akran Zorbalığında Çocuğun Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlerle Korunması

Okullarda bir çocuk diğer bir çocuğa sıkça ve ciddi boyutta zorbalık eylemleri uyguladığında hâkim tarafından zorba ya da kurban çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesinin mümkün olup olmadığı belirlenmelidir. Esasen hâkimin re'sen veya başvuru üzerine özellikle zorba çocuğun kendisinin devlet koruması altına alınmasının gerekip gerekmediğini araştırması gerekir. Zira Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu'nda, akran zorbalığında kurbanlar gibi zorbaların da risk altında ve çocuk olduklarına dikkat çekilmiş ve cezalandırıcı uygulamalar yerine rehabilite edici politikalara önem verilmesi gerektiği, zira zorba çocukların farklı ortamlarda şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocuklar olabildiği vurgulanmıştır⁵⁹. Yine doktrinde zorbaların kendilerinin de çoğunlukla bir başkası tarafından istismara uğrayan çocuklar olabildiğine ve genellikle zorbaların ana babalarının ilgisiz ve aldırılmaz tavırlar sergilediklerine dikkat çekilmiştir⁶⁰.

Türk hukukuna göre çocuğun korunması amacıyla, hâkimin mümkünse öncelikle (zorba veya mağdur) çocuğu kendi aile ortamında korumaya çalışması ve buna yönelik danışmanlık ve eğitim konularında tedbir kararı alması gerekir. Bu durum, tedbir kararlarında ölçülülük ilkesinin bir sonucudur. Dolayısıyla hâkim, çocuğun eğitiminden sorumlu olan ana babanın akran zorbalığıyla ilişkili eğitim almasına yönelik ya da zorba çocuğun kendisinin eğitim ve gelişimiyle ilgili sorunlarının çözümünde yetkili (psikoloji, pedagoji, sosyal hizmetler vb. alanlarda) danışmanlara yönlendirilmesine karar verebilmelidir⁶¹ (TMK m. 346; Çocuk Koruma Kanunu⁶² m. 5/I a ve b bentleri). Yine zorba ya da mağdur çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna yönelik tedbir kararı vermesi de mümkündür. Aslında ÇKK ve TMK çerçevesinde çocuğun korunmasına yönelik tedbirlerin sadece genel çerçevesi belirlenmektedir. Dolayısıyla hâkim, TMK m. 4'ten kaynaklı takdir yetkisine dayanarak somut olaydaki zorba/kurban çocuğa en uygun koruyucu ve destekleyici tedbire hükmetmeli,

⁵⁹ Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2017, s. 78-79.

⁶⁰ Polat/Sohbet, s. 50. Nitekim bilimsel araştırmalarda akran zorbalığının hem zorbalar hem de zorbalığa maruz kalan çocuklar için önemli psikolojik, sosyal ve fiziksel sonuçlarının olduğu vurgulanmaktadır (Ergül Topçu, Aysun, (2018), "Okullarda Akran Zorbalığının Yaygınlığı ve Doğası Üzerine Bir Derleme", *Kriz Dergisi*, 26(2), <<https://dergipark.org.tr/pub/kriz/issue/41895/505251>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022,

⁶¹ Bkz. Öztan, s.1142-1146; Akyüz, s. 273-280; Sevgi Usta, *Çocuk Hakları ve Velayet*, On İki Levha Yayıncılık, 2012, s. 166; Gülçin Elçin Grassinger, "Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velâyet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler (MK md. 346, md. 347, md. 348)", On İki Levha Yayıncılık, 2009, s. 112-123; Turgut Akıntürk / Derya Ateş, "Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt", 22. Baskı, Beta Yayınevi, 2020, s. 436.

⁶² 15.7.2005 tarih ve 25876 sayılı Resmi Gazete.

ancak akran zorbalığına maruz kalan çocuğun, bir de hakkında verilen tedbir kararı dolayısıyla örselenmemesine de önem vermelidir.

Diğer taraftan bu tedbirlerin soruna çözüm olmadığı durumlarda ya da somut olayın şartları çerçevesinde bu tedbirlerin çözüm olmayacağı anlaşıldığında, hâkim tarafından re'sen veya talep üzerine, özellikle zorba çocuğun "korunmaya ihtiyacı olan çocuk" olduğu tespit edilerek bir koruyucu aile yanına ya da bir devlet kurumuna yerleştirilmesi de mümkündür (TMK m. 347; ÇKK m. 5/I c bendi)⁶³. Nitekim Türk hukukuna göre zorba çocuğun ana babası çocukla baş edemediğinde, çocuğun aile içinde kalması ailenin huzurunu onlardan katlanmaları beklenemeyecek derecede bozuyorsa ve durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa, ana baba veya çocuğun istemi üzerine çocuğun ana babadan alınarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirilebilmesi mümkündür (TMK m. 347/II). Kanaatimizce somut olayda çocuk veya ana babanın bir talebi olmasa bile, hâkim, önüne gelen bir olayda özellikle hakkında sıkça ve şiddetli zorbalık eylemleri dolayısıyla şikâyette bulunan çocuğun kendisinin bir başkasının şiddetine maruz kalıp kalmadığını veya ana babanın aşırı ilgisizliği sebebiyle başboşluğa düştüğünden dolayı "korunma ihtiyacı olan çocuk" olup olmadığını araştırmalıdır. Bu araştırma neticesinde hâkim, zorba çocuğun bedensel, zihinsel ve toplumsal gelişiminin tehlikede olduğu sonucuna varırsa zorba çocuğun korunma ihtiyacı olan çocuk olduğuna dayanarak re'sen devlet koruması altına alınmasına da karar verebilmelidir (TMK m. 347/I; ÇKK m. 5/I c bendi).

Kanaatimizce hâkimin, somut olayın şartlarına göre, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun⁶⁴ kapsamında koruyucu ve önleyici tedbir kararı alması da mümkündür. Zira anılan Kanun da Türk hukukunda çocuğun korunmasında dolaylı olarak yararlanılabilecek özel düzenlemeler içermektedir⁶⁵. Kanunun amacı şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (m.1). Bazı akran zorbalığı vakıalarında kurban olarak karşımıza çıkan çocuklar, bu Kanun kapsamında özel olarak korunması gereken kişiler arasında bulunabilirler. Bu hâlde bu çocuklar bakımından da bu Kanun çerçevesinde aile mahkemelerinden kurban çocuğu koruyucu ve zorba çocuk

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Nur Kılınç, "Türk Hukukunda Koruyucu Aile Sözleşmesi ve Koruyucu Aile ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28 (3), 2020, s. 1223.

⁶⁴ 20.3.2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁵ Bkz. benzer yönde Kadir Berk Kapancı/ Başak Başoğlu, "Çocuğun Medeni Hukuk Kuralları Çerçevesinde Şiddete Karşı Korunması". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 2017, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27591/290674>> , Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 362.

bakımından önleyici tedbir kararları alınabilir.

Şu hâlde Türk hukukunda okullarda akran zorbalığına karşı hem zorba hem mağdur çocuk bakımından destekleyici veya koruyucu tedbir kararları verilmesi mümkündür. Bununla birlikte bu türden kararların alınabilmesi için, esasen her şeyden önce çocukların okullarda karşılaşabilecekleri zorbalıkta başvurabilecekleri hukukî yollar hakkında bilgilendirilmeleri gerekir. Kanaatimizce çocuğun temel hakları ve çocuk hakları bağlamında, okulda akran zorbalığına karşı korunması son derece önemlidir. Bununla birlikte nihai hedef ise, zorba çocukları okulda şiddete yönlendiren ve diğer çocuklara şiddet uygulamalarını teşvik eden sebeplerin tespit edilmesi ve bu sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik politikaların üretilmesi olmalıdır. Ancak bu durumda bugünün çocukları ve geleceğin büyükleri için şiddetten uzak bir dünya inşa edilebilir.

V. OKULLARDA AKRAN ZORBALIĞI HÂLİNDE HUKUKÎ SORUMLULUK

Okullarda yaşanan akran zorbalığının kurban çocuk üzerinde ciddi maddî veya manevî zararlar doğurması mümkündür. Süreklilik unsurunu barındıran zorbalık davranışlarının, haksız fiil ehliyetine sahip olması hâlinde failin kasıt niteliğindeki kusuruna da dayandığından “zarar gören çocuklar” üzerinde bırakılması Türk sorumluluk hukuku ilkeleri açısından mümkün değildir. Zorbalık oluşturan eylemlerin okullarda gerçekleşmesi hâlinde ise, zorbanın haksız fiil ehliyetinden bağımsız şekilde, zorbanın hukuka aykırı davranışlarından okul idaresinin veya zorbanın ana babasının kusursuz sorumlulukları değerlendirilmelidir⁶⁶.

Akran zorbalığının özel okullarda gerçekleşmesi hâlinde, bir borca aykırılık teşkil edip etmeyeceği de belirlenmelidir. Bu sebeple aşağıda okullarda akran zorbalığında başvurulması mümkün özel hukuk sorumluluğu hükümleri, zararın meydana geldiği yerin özel okul mu

⁶⁶ Ne Türk ne İsviçre hukukunda okulda zorbalığa ilişkin içtihat bulunmamaktadır (İsviçre hukukunda aynı yönde bkz. Macheret / Paquier, s. 42). Buna karşılık Alman hukukunda okulda zorbalığa ilişkin içtihatlar rastlanmaktadır. Bu kararda Mahkeme tarafından öncelikle okulda öğrenciler arasındaki zorbalık eylemlerine karşı hareketsiz kalan ve hatta bu eylemlere bizzat katılarak teşvik eden öğretmenin ve Devletin sorumluluğunu kabul edilmiştir. Bu olayda bilişsel bozukluğu olan dokuz yaşındaki bir öğrenci okulda akranlarının ve öğretmenin alay konusu olmuştur. Bir öğrenci okula bir maymun posterini getirmiş ve bu maymuna öğrencinin akranları ve öğretmeni tarafından bu çocuğun ismi verilmiş ve öğretmen dahil tüm sınıf buna gülmüştür. Ayrıca sınıftan iki öğrenci aynı çocuk ile ilgili hakaretler içeren bir mektup yazmış ve öğretmen bu mektubu tüm sınıfın önünde okuyarak çocuğun daha fazla alay konusu edilmesine sebep olmuştur. Bu olayı takiben, ilgili çocuk gece yatağını ısıtma ve anksiyete şikâyetiyle ağlamaya başlamış ve okula gitmeyi reddetmiştir. Bu olaydan dolayı devletin sorumluluğuna başvurularak, çocuğun tıbbi bakımı için 1.600 Mark maddî ve ayrıca manevî zarar tazmini talep edilmiştir. Bu davada Oberlandesgericht okul saatlerinde öğretmenin okulda çocuğu koruma görevini ihlal ettiğini ve ihlâlin ciddiyetinin tazminat ödemesi haklı kıldığını değerlendirmiştir. Hatta okulda tüm öğrenciler için otorite figürünü temsil eden öğretmenin bir çocuğu, diğer çocukların alay ve küçümsemesine konu ederek sınıfta dışlanmasına vesile olmasında çocuğa verilen zarar ciddi görülmüştür (Zweibrücken Oberlandesgericht tarafından verilen 6 Mayıs 1997 tarihli karar hakkında bilgi için bkz. Macheret / Paquier, s. 37).

devlet okulu mu olduğuna göre ayrılarak incelenmektedir. Bu bağlamda devlet okullarında karşılaşılan akran zorbalığına ilişkin olarak da kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu noktada bu çalışmanın bir özel hukuk çalışması olduğu göz önünde tutulmuştur. Sadece devlet okullarında gerçekleşen akran zorbalıklarında ev başkanının sorumluluğu hükümlerine ne ölçüde başvurulabileceğinin belirlenmesi amacıyla devletin sorumluluğuna değinilmektedir.

A. Özel Okulların Akran Zorbalığı Dolayısıyla Sorumluluğu

Okullarda akran zorbalığının özel hukuka ilişkin sonuçlarının değerlendirildiği böyle bir çalışmada, öncelikle özel sektörde faaliyet gösteren okullardan kamu hizmeti niteliğinde eğitim hizmeti alan öğrenciler arasında yaşanan akran zorbalığından sorumluluk değerlendirilmelidir. Zira bu hâlde eğitim hizmeti saf bir özel hukuk sözleşmesi çerçevesinde verilmektedir. Bununla birlikte bu ilişki 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu⁶⁷ ve ilgili mevzuat ile ayrıntılı şekilde düzenlendiğinden, taraflar arasında tam bir sözleşme özgürlüğünden de bahsedilemez⁶⁸. Türk hukukunda bu sözleşme, doktrinde ve uygulamada özel okul sözleşmesi olarak isimlendirilmektedir⁶⁹.

Doktrinde özel okul sözleşmesinin özel eğitim kurumu ile öğrenci arasında yapıldığı ve öğrencinin tüketici sıfatını haiz olduğu ve işlemin tüketici işlemi olduğu kabul edilmektedir⁷⁰. Uygulamada ise, eğitim ve öğretimden yararlanacak öğrencinin ergin olmadığı hâllerde çoğunlukla sözleşmenin tarafları öğrenci velisi (ana ve/veya baba) ile özel öğretim kurumu olmaktadır. Kanaatimizce bu hâlde sözleşmenin tarafı olan öğrenci velisi çocuğun yasal temsilcisi sıfatıyla hareket etmemektedir. Zira velâyet hakkı sahibi ana babanın TMK m. 339/I ve 340 gereği çocuğu eğitime ve yetiştirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu sözleşmede ana baba, çocuğuna karşı eğitim yükümlülüğünü yerine getirmek üzere kendi adına ve hesabına özel okul sözleşmesi yapmakta; öğrenci ise, bu sözleşmeden yararlanan üçüncü kişi konumunda bulunmaktadır⁷¹. Özel okul bu sözleşmeden doğan asli edimini çocuğa karşı

⁶⁷ 14.02.2007 tarih ve 26434 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁸ Mustafa Tiftik, *Türk Hukukunda Özel Okul Sözleşmesi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, 2005, s. 28, dn. 28; Turanboy, s. 40-41; Şahin Akıncı, "Covid 19'un Borç İlişkilerine ve Bazı Borçlar Hukuku Sözleşmelerine Etkisi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Hukuk Özel Sayısı*, 19(38), 2020/2, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iticusbe/issue/55311/753296>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 94. Zira özel okullarda eğitim devam ederken Millî Eğitim Bakanlığı'nın tüm özel öğretim kurumlarını bağlayıcı nitelikte kararlar alması mümkündür ve özel öğretim kurumları Bakanlığın bu kararları ile bağlıdır (Bkz. Akıncı s. 95).

⁶⁹ Sezer Çabri, "Covid-19 Sebebiyle Alınan Önlemlerin Özel Okul Sözleşmelerine Etkisi", *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(10), 2021, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/imhfd/issue/65238/1003638>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 205. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Tiftik, *Türk Hukukunda Özel Okul Sözleşmesi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, 2005; Turanboy, K. N. Okul Sözleşmesi, 2000, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi.

⁷⁰ Tiftik, s. 36; Akıncı, s. 94.

⁷¹ Aynı yönde bkz. Tiftik, s. 37; Turanboy, s. 39.

yerine getirmekle yükümlü olduğundan, tarafların iradesinin tam üçüncü kişi yararına bir sözleşme kurmak olduğu hâllerle karşılaşılabılır. Bu durumda çocuk okulun bu sözleşmeden doğan borcunun ifasını bizzat talep ve dava da edebilir. Uygulamada çoğunlukla tam iki tarafa borç yükler şekilde kurulan özel okul sözleşmesi bir yıllık eğitim-öğretim dönemiyle sınırlı olarak yapılan ve sürekli borç ilişkisi doğuran bir iş görme sözleşmesi olarak ortaya çıkar. Bu sözleşmede veli, sözleşmede kararlaştırılan eğitim ücretini ödemek, okul ise sözleşmede adı belirtilen öğrenciye eğitim ve öğretim hizmeti verme borcu altına girmektedir⁷². Doktrine göre bu ilişkide her hâlde özel okul, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun⁷³ m. 3'te tanımlanan sağlayıcı; sağlayıcı ile ticari ve mesleki amacı dışında özel amaçlı bir sözleşme yapan veli ise tüketici sıfatını haizdir. Dolayısıyla özel okul sözleşmesi tüketici işlemi niteliğindedir⁷⁴.

Kanaatimizce bu sözleşmenin her hâlde ("toptancı" bir değerlendirmeye) tüketici işlemi sayıldığı sonucuna varılamaz. Zira tam fiil ehliyetine sahip olup özel okul sözleşmesini taraf olarak imzalayan öğrencinin bazı hâllerde tüketici sıfatına sahip olmaması mümkündür. Zira TKHK 3. maddesindeki tanımlar maddesine göre tüketici işlemi hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan her türlü sözleşmeyi ifade eder. Meslek liseleri dahil özel sektörde faaliyet gösteren okulların, her hâlde ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişi olarak ortaya çıkacağından şüphe edilemez. Ancak okul ile özel okul sözleşmesi yapan öğrencinin her hâlde ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket ettiği kabulü isabetli olmaz. Zira doktrinde de vurgulandığı üzere buradaki ölçüt subjektif olup, özel okul sözleşmesi tarafı olan öğrencinin hizmeti hangi amaçla aldığı önemlidir⁷⁵. Dolayısıyla öğrenci ile okul arasında imzalanan özel okul sözleşmesinin her hâlde tüketici işlemi olduğu değerlendirilemez. Gerçekten de özel okul sözleşmesinin tarafı olan öğrencinin bu sözleşmede mesleki amaçlarla hareket ettiği durumlarla karşılaşılabılır. Örneğin öğrencinin özel bir sağlık meslek lisesinde eğitim alarak sağlık meslek mensubu⁷⁶ olmak üzere sözleşme yaptığı durumlarda, artık taraflar arasında bir tüketici işlemi bulunduğu sonucuna varılmamalıdır. Zira somut olayda sözleşmenin tarafı olan

⁷² Tiftik, s. 21 vd. Çabri, s. 206.

⁷³ 28.11.2013 tarih ve 28835 sayılı Resmi Gazete.

⁷⁴ Çabri, s. 207.

⁷⁵ Murat Aydoğdu / Nalan Kahveci, *Tüketici Hukuku Dersleri*, Adalet Yayınevi, 2021, s. 88.

⁷⁶ Gerçekten de anestezi teknisyeni, tıbbi laboratuvar teknisyeni, tıbbi görüntüleme teknisyeni, diş protez ve orteز teknisyeni, hemşire yardımcısı, ebe yardımcısı, sağlık bakım teknisyeni 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun ek madde 13 gereği sağlık meslek mensubu olup, özel sağlık meslek liselerinin ilgili programlarına kaydolun öğrencilerin özel okul sözleşmelerinin tüketici işlemi olarak kabul edilmeyeceği sonucuna varılmalıdır.

öğrencinin mesleki amaçlı hareket ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Özel yatılı okul sözleşmelerinde ise, öğrenciye ücret karşılığında eğitim-öğretim hizmeti yanında barınma ve beslenme hizmeti de sağlanmaktadır. Doktrinde vurgulandığı üzere bu sözleşme Kanunda özel olarak düzenlenmeyen karma sözleşmelerin bir türü olan kombine (bileşik edimli) sözleşme niteliğindedir⁷⁷. Bu sözleşme ile özel okul çeşitli sözleşme tiplerine ait birçok edimde (eğitim öğretim hizmeti, yemek verme vb.) bulunma, sözleşmenin tarafı olan veli/öğrenci ise sadece ücret ödeme borcu altına girmektedir. Bu ilişkiye öncelikle varsa emredici hükümler uygulanmalıdır. Bunun ardından taraflar arasında imzalanan sözleşmedeki özel hükümler, özel hüküm bulunmayan hâllerde ise öncelikle özel okullara ilişkin mevzuattaki tamamlayıcı hükümler ve son sırada ise Türk Borçlar Kanunundaki vekâlet ve kira gibi sözleşmelere ilişkin hükümler, özel yatılı okul sözleşmesinin bünyesine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulanır. Somut olaya uygulanması mümkün olan böyle bir sözleşme tipi mevcut değilse taraflar arasındaki uyuşmazlığa Türk Borçlar Kanununun genel hükümleri çerçevesinde çözüm aranmalıdır⁷⁸.

1. Akran Zorbalığının “Ayıp” Teşkil Edip Edemeyeceği Sorunu

Bu çalışma bakımından değerlendirilmesi önem arz eden sorunlardan ilki, özel öğretim kurumları ile özel yatılı okullar tarafından verilen hizmetler esnasında öğrenciler arasında gerçekleşmesi olası zorbalık eylemlerine yönelik gerekli tedbirleri almamış olmanın, özel öğretim kurumları tarafından sunulan hizmeti ayıplı hâle getirip getirmeyeceğinin belirlenmesidir. TKHK m. 13/II'ye göre “... yararlanma amacı bakımından değerini veya tüketicinin ondan makul olarak beklediği faydaları azaltan veya ortadan kaldıran maddî, hukukî veya ekonomik eksiklikler içeren hizmetler ayıplıdır.” Şu hâlde, özel okul ve özel yatılı okul sözleşmelerinde tüketicinin makul beklentisinin ne olduğu belirlenmelidir. Doktrinde vurgulandığı üzere her somut olaydaki makul beklenti, hem taraflar arasındaki sözleşmede taahhüt edilen özel şartlar, örneğin sözleşmede öğrenci/veli tarafından ödenmesi gereken ücret hem de bu hizmet bakımından benzer sözleşmelerde aranan objektif özellikler dikkate alınarak belirlenir. Esasen, makul beklenti TMK m. 2'ye uygun şekilde ortalama bir tüketicinin bu hizmetten beklentisini ifade eder. Hem objektif olarak taşınması gereken nitelikleri hem de özel olarak sözleşmede taahhüt edilen nitelikleri taşımayan hizmetler,

⁷⁷ Nitekim borçlar özel hukukuna ilişkin genel eserlerde yatılı okul sözleşmesi kombine sözleşmeye örnek olarak verilmektedir (Cevdet Yavuz/Faruk Acar/ Burak Özen, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 9. Baskı, Beta yayıncılık, 2011, s. 12; Fahrettin Aral/ Hasan Ayrancı, “Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri”, 9. Baskı, Yetkin Yayınevi, 2012, s. 54; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, 2017, s. 875).

⁷⁸ Bkz. benzer yönde Tiftik, s. 32 ve 126 vd.; Çabri, s. 206.

tüketicinin makul beklentisini karşılamaz ve hizmetin TKHK m. 13 hükmüne göre ayıplı hâle gelmesine sebep olur. Hükümde ayıbın önemli olması açıkça aranmamaktaysa da, doktrinde katıldığımız görüşe göre Türk Borçlar Kanunu m. 219'dan hareketle ayıp her durumda önemli (esaslı) olmalıdır⁷⁹. Dolayısıyla tüketici işlemlerinde de “*ayıbın esaslı olması gereği aranmalı*” ve sadece özel okul veya özel yatılı okul sözleşmesinin verdiği hizmetten beklenen faydanın azalması veya ortadan kalkması “*önemli*” olduğunda, eğitim hizmetinin akran zorbalığı dolayısıyla ayıplı olduğu sonucuna varılarak sağlayıcının ayıba karşı tekeffül sorumluluğuna başvurulabilmelidir⁸⁰.

Bununla birlikte özel okulun öğrencilerine eğitim-öğretim, ulaşım, yemek ve barınma hizmetlerini vermesi esnasında öğrenciler arasında yaşanan akran zorbalığı eylemlerini önleyememesi ve öğrencilerin bu tür şikâyetlerini önemsemeyerek göz ardı etmesi hâlinde, verilen hizmetin mağdur öğrenciler bakımından bu sözleşmeden makul olarak bekledikleri faydayı azaltacağı veya ortadan kaldıracacağı sonucuna varılmalıdır. Ancak bunun için öğrencinin zorbalığa tek bir defa maruz kalması yetmemeli; ancak öğrencinin okulda tekrarlanan şekilde akran zorbalığına maruz kalması durumunda bunun hizmette bir ayıp teşkil ettiği ve öğrencinin bu sözleşmeden doğan hizmet alacağından beklenen faydanın azaldığı veya ortadan kalktığı sonucuna varılmalıdır. Özellikle okul idaresinin kayıtsızlığı sebebiyle somut olayın şartları çerçevesinde devam edeceği öngörülen zorbalık eylemleri söz konusuysa, zorbalığa uğrayan öğrencilerin, böyle bir özel öğretim kurumundan, sözleşme süreleri sona ermeden önce bu olayları haklı sebep olarak göstererek ayrılmaları mümkün olmalıdır⁸¹. Kanaatimizce bu hâlde Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği⁸² m. 56 hükmüne göre özel okul tarafından yapılabileceği öngörülen ücret kesintisi de yapılamaz. Zira esasen bu düzenleme öğrencinin eğitim kurumundan haklı sebep olmaksızın kendi isteği ile ayrılması hâli için getirilmiş bir düzenlemedir⁸³. Oysa bu hâlde,

⁷⁹ Aksi görüşte bkz. Aydoğdu / Kahveci, s. 262-263.

⁸⁰ Akıncı, s. 96.

⁸¹ Pek tabî özel okulun kendisi de, diğer öğrencilere karşı sürekli zorbalık eylemlerinde bulunup eğitim ve öğretim faaliyetlerine zarar veren zorba öğrencilerini okul disiplinine uyulmadığından uyarıp disiplin cezası uygulayabileceği gibi son çare olarak zorba öğrencinin okul sözleşmesini bu şikâyetlere dayanarak haklı sebeple ileriye etkili olarak sona erdirebilmelidir (Bkz. benzer yönde Turanboy, s. 145).

⁸² 20.03.2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazete. İlgili hükme göre “*özel öğretim kurumlarına kaydolan öğrencilerden öğrenim ücretini yıllık olarak belirleyen okul öncesi eğitim kurumu, ilkokul, ortaokul, özel eğitim okulu, ortaöğretim okullarında öğretim yılı başlamadan, sınavla öğrenci alan resmî okulların 9 uncu sınıflarına kayıt yaptırdığı belgelendirenler hariç, okuldan ayrılanlara yıllık ücretin yüzde onu dışındaki kısmı iade edilir. Öğretim yılı başladıktan sonra ayrılanlara yıllık ücretin yüzde onu ile öğrenim gördüğü günlere göre hesaplanan miktarın dışındaki kısmı iade edilir.*”

⁸³ Covid 19 pandemisi sebebiyle Millî Eğitim Bakanlığının aldığı bağlayıcı kararlar doğrultusunda uzaktan eğitime geçilmesi sebebiyle özel eğitim kurumlarından ayrılan öğrencilerin eğitim ücreti bakımından benzer yönde bkz. Akıncı s. 98.

eğitim hizmeti öğrencinin makul beklentisini karşılamadığı için, diğer bir deyişle hizmet ayıplı olduğu için, öğrenci eğitim-öğretim kurumundan ayrılmaktadır. Diğer bir deyişle eğitim hizmeti alan öğrenci ayıplı hizmet dolayısıyla TKHK m. 15/I çerçevesinde sahip olduğu “sözleşmeden dönme” hakkını kullanmaktadır. Ancak özel okul sözleşmesi sürekli edim içeren bir sözleşme olduğundan, kanaatimizce burada öğrencinin ayıp sebebiyle dönme beyanı “feshin” olarak değerlendirilmelidir. Ancak feshin, fesih beyanından itibaren ileriye etkili olacak şekilde değil, doktrinde de haklı olarak savunulduğu üzere⁸⁴ hizmetin ayıplı olarak verilmeye başlandığı ana kadar geriye etkili olacağı kabul edilmelidir. Bu sebeple örneğin bir yıllık bir özel okul sözleşmesinden doğan eğitim borcunun ifasının altı ay gereği gibi ifa edildiği ve son bir ayının akran zorbalığı sebebiyle ayıplı olduğu tespit edildiğinde, ayıp sebebiyle sözleşmeden dönme beyanı sadece bir ay geriye etkili olmalıdır. Böylece özel okulun sadece son ayın bedelini iade etmekle yükümlü olduğu sonucuna varılmalıdır.

2. Akran Zorbalığından Özel Okulun Sorumlu Tutulup Tutulamayacağı Sorunu

Özel okullardaki akran zorbalığı vakıaları özel hukuk açısından değerlendirildiğinde, bu tür eylemlerden özel okulun kendisinin sorumlu tutulup tutulamayacağı, tutulabilecekse hangi sorumluluk esasına dayanarak sorumlu tutulmasının mümkün olduğu belirlenmelidir. Kanaatimizce özel okul sözleşmesinin taraflarından biri olan özel okul, bu sözleşmeden doğan asli edim yükümlülüğü olan eğitim-öğretim hizmetinin karşı tarafın makul beklentisine uygun şekilde, diğer bir deyişle “ayıpsız” olarak yerine getirilmesinden bizzat sorumlu olan taraftır. Özel okul, bir yandan öğrencilerine objektif olarak taşıması gereken ve sözleşmede vaad edilen niteliklere uygun bir eğitim-öğretim hizmeti (asli edim yükümlülüğü) vermelidir. Diğer yandan sözleşmede açıkça öngörülmemiş olsa bile, servis hizmeti sunması durumunda öğrenciler servisle okula gidip gelirken ve eğitim hizmetiyle ilişkili olarak okul içinde ve çevresinde buldukları esnada öğrencilerin kişi ve mal varlığı değerlerini diğer öğrenciler ile üçüncü kişiler kaynaklı ve öngörülebilir her türlü tehlikeye karşı da korumalıdır (koruyucu yan yükümlülükler). Koruyucu yükümlülükler (yan yükümler) aykırı davranan özel okul ise, akran zorbalığı eylemlerinden zarar gören öğrencisinin uğradığı kişi ve mal varlığı zararlarından borca aykırılık hükümleri çerçevesinde sorumlu tutulmalıdır⁸⁵.

Özel okullarda eğitim hizmetinde görevli olan öğretmen ve diğer çalışanlar ise, özel okulun TBK m. 116 çerçevesinde ifa yardımcısı niteliğini haizdir. Öğretmen ve diğer okul çalışanları, özel okuldan hizmet alan tüm öğrencilere karşı meslek kurallarına, yasal

⁸⁴ Aydoğdu/Kahveci, s. 317; M. Murat İnceoğlu, “Ayıba Karşı Tekeffül ve Garanti Sorumluluğu”, *Yeni Tüketici Hukuku Konferansı*, (Ed. M. Murat İnceoğlu), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 213-214.

⁸⁵ Benzer yönde bkz. Karauz/Çokkaş, s. 49, 62-63.

düzenlemelere ve özel okula karşı üstlendiği borca bağlı kalarak hizmet vermekle yükümlüdürler. Öğretmenler ve diğer çalışanlar bu borçlarını yerine getirirken tüm öğrencilere eşit ve özenli davranmalı, diğer bir deyişle yükümlülüklerini dürüstlük kuralına uygun şekilde yerine getirmelidirler. Özel okulda görevli öğretmenler ve diğer çalışanların akran zorbalığıyla ilgili olarak öğrencilerin kendilerine yaptıkları başvuruları/şikâyetleri önemsememesi, hem öğretmenlerin meslek kurallarına hem de özel okula karşı üstlendikleri yükümlülüğe aykırıdır. Zira öğretmenlik uzmanlık gerektiren bir faaliyet olup öğretmenler mesleklerini ancak kanunla veya yetkili makamlar tarafından verilen izin ile yürütebilmektedirler. Özel okullar, sözleşmeden doğan eğitim-öğretim hizmeti verme borcunu yanında çalışan öğretmenlerine kanuna uygun surette bırakmaktadırlar. Ancak özel okullar, onların bu görevlerini yaptıkları sırada sözleşmenin diğer tarafına veya sözleşmeden yararlanan üçüncü kişi konumundaki çocuğa (öğrenciye) verdikleri zararı borca aykırılık hükümlerine dayanarak gidermekle de yükümlüdürler (TBK m. 116/I). Ayrıca eğitim hizmeti yetkili makamlar tarafından verilen izinle yürütülebildiğinden, özel okullar ne kendi ne de yardımcı kişilerinin hafif kusurundan dahi sorumlu olmayacaklarına ilişkin sorumsuzluk anlaşması yapamazlar (TBK m. 115/III, 116/III).

Özel okulların akran zorbalığından sorumluluğu hususunda son olarak, özel okulların sözleşme dışı sorumluluk hükümleri arasındaki TMK m. 369'da yer alan ev başkanının sorumluluğu hükümlerine dayanarak sorumlu tutulup tutulamayacağı da değerlendirilmelidir. Nitekim doktrinde açıkça ifade edildiği üzere, özel hukuk tüzel kişilerinin sözleşmeye göre ev başkanı sıfatını haiz olmaları mümkündür (TMK m. 367). Gerçekten de bir özel hukuk tüzel kişisinin yatılı okul işletmesi hâlinde durum böyledir⁸⁶. Hatta bir özel yatılı okulu adi ortaklık şeklinde işleten iki veya daha çok ortak bulunması durumunda, aynı kurumda birden fazla ev başkanı bulunabileceği ve adi ortaklık ortaklarının müşterek ev başkanı sıfatıyla müteselsilen sorumlu tutulabilecekleri sonucuna varılmaktadır⁸⁷. Kanaatimizce özellikle özel yatılı okullarda bir öğrenci diğerine akran zorbalığı eylemleriyle zarar verdiğinde, özel yatılı okulun, borca aykırılık yanında, ev başkanı sıfatıyla sorumluluğu doğar. Yatılı okullarda eğitim öğrenim gören öğrenciler arasındaki uyuşmazlıklarda, ev başkanlığı görevinin okul

⁸⁶ Haluk Tandoğan, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*, Turhan Kitabevi, 1981, s. 146; Öztan, s. 1221; Emine Koçano Rodoslu, "Ev Başkanının Sorumluluğu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63 (4), 2014, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42395/510672>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 886.

⁸⁷ Ev başkanı, ev başkanı sıfatından doğan özen görevini bir başkasına devrettiğinde yardımcı kişi ne ev başkanı sayılabilir ne de ev başkanı sıfatıyla sorumlu tutulabilir (Bkz. Tandoğan, s. 146). Türk hukukunda adam çalıştırmanın sorumluluğu hükmü (TBK m. 66) bakımından benzer yönde bkz. Ayşe Nur Kılınç, *Adam Çalıştırmanın Organizasyon Sorumluluğu*, Adalet Yayınevi, 2018, s. 301-303.

idaresine geçtiği hem doktrinde⁸⁸ hem yargı kararlarında tartışmasız kabul edilmektedir⁸⁹.

Yatılı olmayan okullar bakımından ise, Yargıtay okuldaki eğitim saatleri içinde ev başkanı ana baba ile çocuk arasındaki bağımlılık ilişkisinin kesildiğini ve dolayısıyla çocuğun öğrenciliği süresince öğrencilik sıfatıyla tamamen okul idaresinin gözetimi altına girdiğini ve ona bağımlı hâle geldiğini belirlemektedir. Nitekim TMK m. 367'nin "*aile hâlinde yaşayan*" ifadesine rağmen, doktrinde de ev başkanlığı otoritesi altında yaşıyor sayılmak için ev başkanı ile onun otoritesine tâbi olanların bir çatı altında aynı yerde oturmalarının şart olmadığı⁹⁰ ve zarar veren küçüğün yatılı okul olmasa dahi gündüz eğitim aldığı okulda bulunduğu sürece bir aile olan okul birliğine, okuldan çıkıp evine gittikten sonra ise kendi ana babasının ev başkanlığına tâbi olacağı ifade edilmiştir⁹¹. Diğer taraftan Yargıtay'ın yatılı olmayan okullara ilişkin verdiği kararında, Kanun'un ev başkanına yüklediği "*gözetim altında bulundurma*" görevinin, sadece ev başkanı ile çocuk arasındaki bağımlılık ilişkisinin söz konusu olduğu zamanlardaki eylemlerle sınırlı olmadığı da vurgulanmıştır. Karara göre ana babanın ev başkanlığı çocuğun okulda bulunduğu esnada fiilen kesintiye uğramakla birlikte, çocuğun eğitim sürecinde ev başkanı sıfatıyla kendisine düşen görevleri tam olarak yerine getirmeyi de kapsar. Somut olayda ev başkanı ana babanın bu görevleri yerine getirmekte bir özensizliği varsa, çocukla aralarındaki bağımlılık ilişkisinin kesildiği anlarda bile, çocuğun başkalarına verdiği zarardan ev başkanı sıfatıyla sorumlu tutulması mümkündür⁹². Bu durum

⁸⁸ Örneğin yatılı okulda kalan çocuklar, hafta sonlarında ailesinin yanına gitmekte ise ana babalarının otoritesine tâbi olurken, hafta içi ise bu çocuğun ev başkanı okul müdürü olur (Koçano Rodoslu, s. 887).

⁸⁹ Yargıtay 4. HD., E. 2003/4678 K. 2003/10280 T. 18.09.2003 kararı (Bkz. Karauz/Çokkaş, s. 57-58, dn.63).

⁹⁰ Bkz. Mehmet Ünal "Karar Tahlili", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 36(1), <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42717/515460>>, 1979, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 301; Koçano Rodoslu, s. 884). Nitekim bir kişinin aynı dönemde farklı zamanlarda iki farklı ev başkanına tâbi olabileceği değerlendirilmiştir. Bu yaklaşıma göre bir çırak çalışma saatlerinde yanında çalıştığı kişinin, akşamları ise evde ana babasının ev başkanlığına tâbi olur (Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1819; Koçano Rodoslu, s. 887; Öztan, s. 1222).

⁹¹ Ünal, Karar, s. 301-302. Benzer yönde bkz. Öztan, s. 1222.

⁹² Kararda "*eğitimin doğumla birlikte aile içerisinde başlayan, belli bir yaştan sonra ilgili eğitim kurumlarının da katkısıyla süren ve ölümlerle sonlanan bir süreç olduğu; kişiliğin büyük ölçüde bireyin okul öncesi döneminde, aile içerisinde geçen 06 yaş arasında oluştuğu; kişiliğin bu dönemde bulunduğu aile ortamında kendisine model oluşturan yetişkinlerin davranışlarını taklit ettiği, belli durumlarda hangi davranışı benimseyeceği konusundaki telkinlere de tamamen açık bulunduğu, en önemlisi de, günlük yaşam içerisinde tanık olduğu gerçek uygulamaları büyük ölçüde birebir benimsediği, kendisi şiddete maruz kalan çocukların, başkalarına aynı davranışları yansıtma eğiliminde olabildiği*" vurgulanmış ve "*davalının ev başkanı sıfatıyla küçüğü gözetim altında bulundurma görevini yerine getirmede herhangi bir kusuru bulunup bulunmadığının saptanması; bunun için de aile ortamının özellikleri, yetiştirme ilkeleri, küçüğe aile içerisinde gereken ilgi ve özenin gösterilmiş olup olmadığı, saldırgan davranışlara özendirici tutumlara maruz bırakılıp bırakılmadığı, başkalarına zarar verme olasılığı bulunan davranışlar konusunda kendisine gerekli, yeterli eğitimin verilip verilmediği ve somut olay bakımından sonuca etkili olabilecek benzeri yönlerden gerekli araştırma ve incelemenin yapılması; bu konuda çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda uzmanlığı bulunan bilirkişiden kurulundan da görüş alınması; bu yolla, somut olayda küçüğün zarar verici eylemde bulunmasında davalıya yüklenebilecek bir kusur bulunup bulunmadığının belirlenmesi; kusurun varlığının saptanması halinde, bu kusur ile doğmuş olan zararlı sonuç arasında uygun nedensellik bağı olup olmadığının, eğer bu bağ varsa, söz konusu kusurun, zararlı*

ana babanın çocuğu saldırgan davranışlara özendirici tutumlar takındığı, çocuğun başkalarına zarar vermesini teşvik ettiği, başkalarına zarar verme olasılığı bulunan davranışlar konusunda çocuğa gerekli ve yeterli eğitimi vermediği hâllerde söz konusu olur.

Bu başlık altında vurgulanması gereken son husus ise, ev başkanının sorumluluğunun bir haksız fiil sorumluluğu niteliğinde olduğudur. Bu sebeple zarar gören öğrencinin ev başkanı sıfatını haiz özel okul işletmesine açtığı davadaki haksız fiile dayanan talepleri TBK m. 72'deki iki ve on yıllık zamanaşımı sürelerine tâbi olur⁹³. Bununla birlikte akran zorbalığı vakıalarında, ev başkanı sıfatını haiz özel yatılı okul/özel okul ile zarar gören öğrenci arasında aynı zamanda özel yatılı okul/özel okul sözleşmesinden doğan borç ilişkisi de ihlâl edilmiş olur. Bu hâlde, taraflar arasındaki sözleşmeye ilişkin özel hükümler veya borca aykırılığa ilişkin TBK m. 112 vd. ile haksız fiil sorumluluğu niteliğindeki TMK m. 369 hükmü yarıdır. Sebeplerin yarışması hâlinde ise, zarar gören aksini talep etmedikçe, hâkim zarar gören bakımından daha elverişli olduğundan borca aykırılık hükümlerine dayanmalıdır (TBK m. 60)⁹⁴.

B. Devlet Okullarının Akran Zorbalığından Sorumluluğu

Devlet okullarının okullarda karşılaşılan akran zorbalığıyla ilgili hangi esasa dayanarak sorumlu tutulabileceğinin belirlenebilmesi için, öncelikle devlet okulları ile bu okullardan eğitim hizmeti alan öğrenciler arasındaki kurulan hukuki ilişkinin nitelendirilmesi gerekir. Bu ilişki, özel hukuk hükümlerine tâbi bir sözleşme ilişkisi değildir; kurulması ve işleyişi kanunla düzenlenen bir kamu hizmeti ilişkisidir. Zira burada taraflar arasında idare hukuku kurallarına tâbi bir hizmet sunumu söz konusu olur. İdare, öğrenciye eğitim hizmeti sunmaktadır. Öğrenci ise, eğitim hizmetinden yararlanan konumundadır⁹⁵.

Esasen kamu hizmetinde meydana gelen aksaklıklar, idarenin hizmet kusurunu oluşturur ve idare hukuku kuralları çerçevesinde idari sorumluluk doğurur. Anayasa m. 10

sonucun doğmasında hangi oranda etkili olduğunun belirlenmesi, ortaya çıkacak uygun sonuç çerçevesinde, tarafların sosyo-ekonomik durumları da gözetilerek bir karar verilmesi” gerektiği değerlendirilmiştir (Bkz. Yargıtay HGK. E. 2004/4-642E. ve K. 2004/648 T. 8.12.2004). Doktrinde ise velinin velâyetle ilgili görevini yerine getirirken üçüncü kişilere zarar vermesi hâlinde zarar görenlerin genel hükümler çerçevesinde (TBK m. 49 vd.) tazminat isteyebileceği belirtilmektedir (Mehmet Ünal, “Türk Medenî Hukukunda Aile Başkanının Sorumluluğu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979, s. 25).

⁹³ Bkz. Mustafa Dural / Tufan Öğüz / Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku Cilt III, Aile Hukuku*, 17. Baskı, Filiz Kitabevi, 2022, prg. 1864.

⁹⁴ Bu madde ile Türk sorumluluk hukukunda “yarışma ilkesi” açıkça kabul edilmiştir. Zarar gören bakımından genelde sözleşme hükümlerine dayanması kendi yararınadır (Fikret Eren/Ünsal Dönmez, *Eren Borçlar Hukuku Şerhi C. II m. 49-82*, Yetkin Yayınları, C. II, m. 60, prg. 2-4).

⁹⁵ Bkz. Tiftik, s. 27; Turanboy, s. 47. Nitekim kamu ve özel okul ayrımı, eğitim-öğretim faaliyetinin kamu okullarında devlet tarafından, özel okullar da ise, gerçek veya tüzel kişiler ya da bir ticaret ortaklığı tarafından yürütülmesine dayanır (Turanboy, s. 39-40).

gereği, idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar. Yine m. 125 gereği idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. Okullarda görev yapan öğretmenlerin ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir. Şu hâlde bir öğrenci, devlet okulundaki akran zorbalığından dolayı zarara uğramış ise, kamu hizmeti niteliğindeki eğitim hizmetine ilişkin idarenin kusurundan kaynaklanan bir zarara uğramış olacağından bunu idari yargıda talep edebilir⁹⁶. İdare ise, zarar görene ödediği tazminatı, somut olayda yetkisini kötüye kullanan bir öğretmen veya diğer kamu görevlisi varsa ona rücu eder (Anayasa m. 129/V). Yine akran zorbalığından zarar gören mağdur çocuk, zararını TBK m. 49 gereği doğrudan kusur ehliyetine (ayırt etme gücüne) sahip olan zorba çocuktan doğrudan da talep edebilir. Elbette zorba çocuğun tâbi olduğu ev düzenindeki ev başkanı sıfatını haiz kişilerden de TMK m. 369 hükümleri çerçevesinde uğradığı zararın tazmini talep edilebilir. Ancak her hâlde idarenin eğitim hizmetini akran zorbalığından arınmış şekilde örgütlememiş olmasından kaynaklı sorumluluğu da devam eder.

Esasen Türkiye’de okulda akran zorbalığı sorunu Milli Eğitim Bakanlığı’nın yıllardır gündemindedir. Buna ilişkin olarak 2006/26 sayılı genelgede Bakanlığa intikal eden bilgilerden, görsel ve yazılı medyada yer alan haberlerden özellikle okullarda şiddet, saldırganlık, zorbalık gibi olayların arttığı gözlemlendiği ve öğrencilerin güven içinde eğitime devam edebilmeleri için koruyucu ve önleyici çalışmaların önem kazandığını vurgulanmıştır⁹⁷. Akran zorbalığına maruz kalıp zarara uğrayan mağdur öğrenci zararını sadece idareden talep etmiş ise, idare ödediği tazminatı kusuru oranında öğrenciye ve çocuğun ev başkanı sıfatını haiz ana babasına rücu edebilir. Bu durumda kanaatimizce idareye karşı açılan tazminat davasının zorbaya ve zorbanın tabî olduğu ev düzeninde ev başkanı sıfatını

⁹⁶ İlk ve orta dereceli devlet okullarında öğrencilerin birbirlerine verdikleri zarardan idarenin sorumluluğu hakkında bkz. Karauz/Çokkaş, s. 41-48.

⁹⁷ Bu genelge ile Milli Eğitim Bakanlığı içinde eğitim-öğretim daireleri ve ilgili destek birimlerinin katılımıyla sekreteryaya hizmetleri Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmek üzere bir üst kurul oluşturulacağı, Kurul’un her yıl temmuz ayında toplanarak; Bakanlık merkez birimleri arasında eş güdümü ve merkezi eylem planını hazırlayarak, kamu, özel kurum ve kuruluşlar, görsel ve yazılı medya ile işbirliği ve eşgüdümü sağlayarak okullarda şiddete karşı çalışmalarda kullanılacak dokümantasyonu hazırlayıp dağıtımını sağlayacağı, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin web tabanlı analiz çalışmalarını planlayacağı, personel için gerekli hizmetiçi eğitim faaliyetlerini düzenleyeceği, yapılan çalışmaları değerlendirip izleyerek sonuçlarını ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştıracağı düzenlenmiştir. Merkezi düzeyde yapılacak bu çalışmalar doğrultusunda; okulda şiddet, saldırganlık, zorbalık ve diğer risk faktörlerini önleme ve müdahale hizmetleriyle ilgili olarak belirtilen görev ve sorumluluklar Valilik koordinasyonu sağlanarak yerine getirileceği öngörülmüş ve genelge ekine “Okul Temel Önleme Eylem Planı (Saldırganlık, Şiddet, Zorbalık, Okul Temelli Önleme Çalışmaları Bileşenleri)” konulmuştur (Milli Eğitim Bakanlığı’nın 24.03.2006’da yürürlüğe giren “Okullarda şiddetin önlenmesi” konulu ve 2006/26 sayılı genelgesine Lexpera üzerinden erişilmiştir).

haiz kişilere de ihbar edilmesi gerekir⁹⁸.

Son olarak Devlete veya diğer kamu tüzel kişilerine bağlı işletilen yatılı okullarda eğitim gören öğrenciler ile kamu tüzel kişileri arasında ev başkanlığı hükümlerinin uygulanıp uygulanamayacağı da değerlendirilmelidir. Zira doktrinde ev başkanlığının kamu hukukundan da kaynaklanabileceği, özellikle yatılı devlet okulu öğrencilerinin, okulun yatılı kısmından da sorumlu olan okul müdürünün ev başkanlığına kanun gereği tâbi olacakları sonucuna varılmaktadır (TMK m. 367/I)⁹⁹. Ancak bu hâlde öğrenci ile idare arasındaki ilişki özel hukuk hükümlerine tâbi olmayıp kamu hukuku hükümlerine tâbidir. Bu sebeple yatılı devlet okullarındaki öğrenci yurtlarında kalıp aile hâlinde yaşayan öğrencilerin diğer öğrencilerin kendilerine uyguladığı zorbalık eylemlerinden zarar görmeleri durumunda, okul müdürünün TMK m. 369'a dayanarak değil; ancak idarenin hizmet kusurundan sorumluluğunun ortaya çıkabileceği düşüncesindeyiz¹⁰⁰. Bununla birlikte çok istisnai hâllerde devlette de olsa okul idaresinin şartları gerçekleştiği takdirde TBK m. 49'dan doğan sorumluluğunun gündeme gelebileceğine işaret edilmelidir.

C. Zorba Çocuğun Kendi Eylemlerinden Haksız Fiil Sorumluluğu

Akran zorbalığı vakıalarında, zorba öğrenci ve yardımcılarının sürekli ve sistemli bir şekilde mağdur öğrenciye karşı gerçekleştirdikleri eylemlerden bizzat sorumlu tutulup tutulamayacakları da değerlendirilmelidir. Bu soruya yanıt verebilmek için öncelikle Türk hukukunda velâyet/vesayet altındaki küçüğün haksız fiil ehliyetine sahip olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Somut olayda zorba ve yardımcılarının ayırt etme gücüne sahip olmaları hâlinde, kusur ehliyetleri de bulunacağından, TMK m. 16/II ve 343/I'den hareketle Türk Borçlar Kanunu m. 49 hükmüne göre sorumlu tutulmaları mümkündür. Bununla birlikte somut olaydaki eylemleri gerçekleştiren çocuğun ayırt etme gücüne sahip olmaması durumunda, gerçekleştirdiği eylemlerden ancak TBK m. 65 uyarınca sorumlu tutulması mümkün olur¹⁰¹. Her iki hâlde de çocuk, ana ve babanın çocuk malları üzerindeki haklarına

⁹⁸ Bu hususta ayrıntılı değerlendirme için bkz. Karauz/Çokkaş, s. 65-68. Danıştay ise, çocuğun okulda diğer öğrencilere verdiği zarardan ev başkanı sıfatını haiz ana babanın ayrıca sorumlu tutulabileceği hâllerde, bunu ana babanın "müterafik kusuru" olarak gördüğünden, idarenin sorumluluğunun bu ölçüde azalacağı düşüncesindedir. Bununla birlikte bu değerlendirme, idare ve üçüncü kişi arasındaki kusur paylaşımını ve sorumluluk derecesini belirlemede hangi yargı yolunun yetkili ve görevli olduğu hususunda belirsizlik olduğu ve bu durumda zarar görenin zararını tam olarak tazmin edemeyebileceği gerekçeleriyle eleştirilmektedir (Bkz. Karauz/Çokkaş, s. 45-46).

⁹⁹ Öztan, s. 1223.

¹⁰⁰ Bkz. benzer yönde Tandoğan, s. 146.

¹⁰¹ Bkz. Karauz/Çokkaş, s. 49, 61. Bu hâlde özellikle zarar veren ile zarar gören çocuğun ekonomik durumu önem arz eder. Hâkim, tarafların hükmün verileceği andaki ekonomik gücünü dikkate alarak karar vermelidir (Eren/Dönmez, C.II, m. 65, prg. 7-8). Tacizin özel hukuk alanında ise, haksız fiil olarak nitelendirilebilmesi ve tazminata konu edilmesi teorik olarak mümkün görünmektedir (Karan, s. 312).

bakılmaksızın, bu borçlarından kendi malvarlığıyla sorumlu olur (TMK m. 343/II).

Esasen üç yaşındaki bir çocuğun akranlarıyla oyun oynarken basit şiddet eylemlerinde bulunması, bu yaşta olağan görülebilecek oldukça tipik bir davranışken, benzeri davranışları bir lise öğrencisinin akranlarına kasti ve süreklilik sağlar şekilde sergilemesi “*okulda akran zorbalığı*” sorununa işaret etmektedir¹⁰². Dolayısıyla akran zorbalığının bir hukukî sorun olarak nitelendirilmesinde, zorbalık eylemlerini gerçekleştiren çocuğun/çocukların ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları önemli bir kriterdir. Türk hukukunda ayırt etme gücü nisbî (göreceli) bir kavram olup, haksız fiil ehliyeti ayırt etme gücünün varlığına bağlıdır. Nisbîlik; kural olarak Türk hukukunda ayırt etme gücü bakımından sabit bir yaş sınırının bulunmadığını, zorbanın ayırt etme gücüne sahip olup olmadığının her somut olayın koşullarına göre (çocuğun gelişimi ve yapılan zorbalık eyleminin türüne göre) değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder¹⁰³. Çocuk hukuku doktrininde ise, çocukların genelde 7-10 yaş arasında ayırt etme gücünü kazanacakları ve ayırt etme gücüne sahip oldukları andan itibaren de TMK m. 16/II’ye dayanarak haksız fiillerinden sorumlu tutulmaları gerektiği vurgulanmaktadır¹⁰⁴. Ancak okullarda akran zorbalığı sorununda ayırt etme gücüne sahip olsalar da “*zorba ve yardımcılarının*” da nihayetinde bir “*çocuk*” olduğu gözden uzak tutulmalıdır. Dolayısıyla kanaatimizce çocuğun kendisinin akran zorbalığı olarak nitelendirilebilecek eylemlerden bizzat sorumlu tutulabilmesi için en azından 10 yaşını doldurmuş olması aranmalıdır. Bu yaklaşım, çocuk hukuku perspektifine de uygun düşer. Zira çocuk hukuku doktrininde çok küçük yaştaki çocuklara ömür boyu altından kalkamayacakları bir ekonomik yük yüklenmemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir¹⁰⁵.

Bu başlık altında mutlaka üzerinde durulması gereken son husus ise, okullarda akran zorbalığı eylemlerinden zarar gören (kurban) çocuğun, zorba ve yardımcılarına (sadırğanlara) karşı TMK m. 25 kapsamında yer alan davalardan yararlanıp yararlanamayacağı hususudur. Kanaatimizce akran zorbalığı eylemlerinin hukuka aykırı olduğu ve zarar gören çocuğun

¹⁰² Jenkins ve arkadaşları, s. 199.

¹⁰³ Bu yönde bkz. Karauz/Çokkaş, s. 48 dn. 26. Ayırt etme gücünün nispileği ve sonuçları hakkında bkz. İhsan Erdoğan / A. Dilşad Keskin, *Türk Medeni Hukuku (Başlangıç Hükümleri –Kişiler Hukuku)*, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, 2020, s. 240; Cem Baygın / Ahmet Nar, *Medeni Hukuk Dersleri- I (Başlangıç Hükümleri ve Gerçek Kişiler Hukuku)*, Yetkin Yayınları, 2021, s. 377.

¹⁰⁴ Serozan, s. 13.

¹⁰⁵ Benzer yönde bkz. Serozan, s. 289. Bu çalışmada vurgulanmak istenen ise, çocuğun 10 yaşını doldurmadığı hâllerde, akran zorbalığından sorumlu tutulabilecek ayırt etme gücüne sahip olmadığının kural olarak kabul edilmesi gerektiği hususudur. Ancak somut olayda aksi bir değerlendirme yapılmasını gerektiren şartlar mevcut ise, örneğin 10 yaşını doldurmamış olsa da bir çocuğun tüm uyarılara rağmen kasten ve tekrarlı şekilde okul arkadaşlarına zorbalık eylemlerinde bulunduğu hâller söz konusu ise farklı sonuca varılması gerekir.

kişilik hakkının ihlalini oluşturduğu konusunda tereddüt dahi edilemez¹⁰⁶. Dolayısıyla zarar gören çocuğun, ayırt etme gücüne sahip olması hâlinde, tek başına asliye hukuk mahkemesinden saldırı tehlikesinin önlenmesini, sürmekte olan saldırıya son verilmesini, sona ermiş olsa bile etkileri devam eden saldırının hukuka aykırılığının tespitini istemesi mümkündür (TMK m. 25/I)¹⁰⁷. Akran zorbalığı eylemlerinden zarar gören çocuğun ayırt etme gücüne sahip olmaması hâlinde ise, çocuğun yasal temsilcisinin anılan davaları açmakla yetkili ve görevli olduğu kabul edilmelidir¹⁰⁸.

D. Zorba Çocuğun Eylemlerinden Ev Başkanının Sorumluluğu

Ev düzeni “*bir ev başkanının yönetiminde aynı çatı altında birlikte yaşayan kimselerden oluşmuş insan topluluğu*¹⁰⁹” olup, her ev düzeninin en az bir ev başkanı bulunur. Ev başkanı, aile hâlinde yaşayan ev halkının otoritesine tâbi oldukları kişidir¹¹⁰. Ev başkanı ile otoritesi altında yaşayan kişiler arasında sözleşme, kanun veya örf kaynaklı hiyerarşik bir ilişki bulunur (TMK m. 367/I). Ergin olmayan çocuk, kural olarak ana babasının velâyeti altındadır (TMK m. 335). Velâyete sahip olmaları şartıyla ana baba, ergin olmayan çocuklarının müşterek (birlikte) ev başkanıdır. Velâyetin eşlerden birine tevdi edildiği hâllerde ise, sadece velâyet sahibi ana baba ev başkanı olur¹¹¹. Ev başkanlığı ilişkisinin kanuna dayandığı hâllerde ev başkanlığı kamu hukukundan da kaynaklanabilir¹¹². Dolayısıyla devlet okullarındaki yatılı öğrencilerin ev başkanı, okul müdürüdür¹¹³. Özel yatılı okul sözleşmelerinde ise, ev düzeni ilişkisi sözleşmeye dayanır¹¹⁴. Bununla birlikte ev başkanı sıfatının çok kısa süreli geçici yatılı ilişkilerde değişmediği kabul edilmelidir. Örneğin bir çocuk özel sektöre bağlı ya da kamuya bağlı bir yatılı okula kaydedildiğinde okulda yatılı kaldığı süreç boyunca ana babasının ev başkanlığından çıkar ve yatılı okuldaki ev başkanının

¹⁰⁶ İşyerinde psikolojik tacizin (mobbingin) TMK m. 24 kapsamında kişilik hakkı ihlali oluşturduğu ve zarar görenin saldırganlara karşı m. 25'teki davaları açmaya hakkı olduğu yönünde bkz. Huriye Reyhan Demircioğlu, “Kişilik Hakkı İhlâlinin ve Borca Aykırılığın Bir Türü Olarak İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 2007, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48130/608726>>, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2022, s. 131 vd.

¹⁰⁷ Kişiliğin hukuka aykırı eylemlerle gerçekleşen saldırılara karşı korunması hakkında bkz. Erdoğan / Keskin, s. 292 vd.; Baygın/Nar, s. 555 vd.

¹⁰⁸ Bkz. Erdoğan/Keskin, s. 251; Baygın/Nar, s. 408-409.

¹⁰⁹ Akıntürk/Ateş, s. 454.

¹¹⁰ Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1816.

¹¹¹ Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1822-1824. Gerçekten de ev başkanı, uygulamada çoğunlukla çocuk üzerindeki ortak velâyet hakkına sahip olan ana babadır. Ancak her somut olayda zorba çocuğun tâbi olduğu aile yaşamındaki evi yönetme yetkisinin kime ait olduğu belirlenmelidir. Bu kişi, çocuk açısından örf gereği evde kural koyma yetkisine sahip olan çocuğun üst soy (büyük ana baba) ya da yan soy kan hısımlarından (dayı, amca, teyze, hala) biri olabileceği gibi çocuğun koruyucu ailesi de olabilir (Kılınç, Koruyucu Aile, s. 32-33).

¹¹² Tandoğan, s. 143; Koçano Rodoslu, s. 885.

¹¹³ Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1828.

¹¹⁴ Tandoğan, s. 142; Akıntürk/Ateş, s. 455; Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1829. Bu gibi durumlarda ev başkanı örf (Tandoğan, s. 143) veya sözleşmeye (Ünal, s. 119; Koçano Rodoslu, s. 885) göre belirlenir.

otoritesine tâbi olur. Ancak teyzesine kuzenleriyle oyun oynamaya giden çocuk, bir zarara sebebiyet verdiğiğinde, zarardan teyzesi değil, ev başkanı sıfatıyla ana babası sorumlu olur¹¹⁵.

Uygulamada çoğu zaman çocuğun ev başkanı, velâyet sahibi ana babadır. Ana baba, ayırt etme gücüne sahip olsun olmasın, gözetimi altındaki ergin olmayan çocuğun üçüncü kişilere haksız fiil kapsamında verdiği zarardan sorumlu olur¹¹⁶. Ancak ana baba alışılmış şekilde durum ve koşulların gerektirdiği dikkatle çocuğunu gözetim altında bulundurduğunu veya bu dikkat ve özeni gösterseydi dahi böyle bir zararın meydana gelmesini engelleyemeyeceğini ispat ederse sorumluluktan kurtulur (TMK m. 369). Bu, toplum içinde yaşama kurallarına uymayı temin eden bir özendir¹¹⁷. Bu özenin ölçüsü objektif şekilde belirlenir. Bu sebeple çocuğun verdiği zararın öngörülebilir olduğu hâllerde, ev başkanı mutlaka sorumlu tutulur¹¹⁸. Esasen bu hâlde çocuk üzerinde velâyete sahip ana babanın yasal gözetim ve özen yükümünü ihlâl etmesine dayanan ve kurtuluş kanıtı getirilebilen olağan sebep sorumluluğu vardır¹¹⁹. Bu sorumluluk için ne ev başkanının yönetimi altında yaşayan çocuğun ne de ev başkanı sıfatını haiz ana babanın kusuru aranır. Anılan sorumluluk, sadece ev başkanının özen eksikliğine dayanır¹²⁰. Ergin olan çocuk bakımından ise, istisnai olarak kısıtlı olması veya akıl hastalığı veya akıl zayıflığına sahip olması durumunda, somut olayın şartlarına göre tespit edilen ev başkanına sorumluluk yüklenebilir¹²¹. Ana babaya çocuğun verdiği zararda ayrıca kusur yüklenebilmekteyse, kanaatimizce ana babanın kusuru, ek kusur olarak dikkate alınmalıdır. Böyle bir ihtimalde ana babanın kurtuluş kanıtına dayanarak sorumluluktan kurtulması mümkün değildir¹²².

Ev başkanı ve veli sıfatını haiz ana babanın, dürüstlük kuralı sınırları içinde kalarak ve çocuğun yararı gerektirdiği ölçüde, velâyeti altındaki çocuğun hayatını (uyku ve oyun saatlerini, eve en geç saat kaçta geleceklerini, yemeğin ne zaman yeneceği gibi) düzenleme

¹¹⁵ Koçano Rodoslu, s. 887. Benzer yönde örnek için bkz. Tandoğan, s. 145.

¹¹⁶ Ana baba, yönetiminde yaşayan çocuğun hem kusura dayalı haksız fiillerinden (TBK m. 49) hem de TMK m. 452/II'de düzenlenen culpa in contrahendo sorumluluğundan ev başkanı sıfatıyla sorumlu olur (Serozan, s. 290). Ancak ana baba çocuğun yaptığı hükümsüz sözleşmeden kaynaklanan zarardan ev başkanı sıfatıyla sorumlu tutulamaz (Serozan, s. 290-291; Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1849).

¹¹⁷ Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1853.

¹¹⁸ Tandoğan, s. 152; Dural/Öğüz/Gümüş, prg.1856. Tandoğan'a göre bu sorumluluk kusura dayanmadığından, özenin ölçütü bakımından zararın meydana gelmesinden sonraki (ex post) bakış açısıyla değerlendirme yapılmalıdır (Tandoğan, s. 152).

¹¹⁹ Tandoğan, s. 139-140; Eren/Dönmez, C.II, TBK m. 49-76'nın Takdimi, prg. 33-36; Serozan, s. 291; Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1852; Öztan, 1228-1229; Koçano Rodoslu, s. 882.

¹²⁰ Akıntürk/Ateş, s. 456; Dural/Öğüz/Gümüş, prg.1852; Koçano Rodoslu, s. 882.

¹²¹ Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1845.

¹²² Tandoğan, s. 141; Koçano Rodoslu, s. 882-883. Kusursuz sorumlulukta ek kusurun rolü hakkında bkz. O. Gökhan Antalya, *Marmara Hukuk Yorumu Borçlar Hukuku Genel Hükümler C.V/1, 2, 2*. Baskı, Seçkin Kitabevi, 2019, prg. 1307-1312. Bununla birlikte doktrinde bir görüşe göre bu hâlde ana babanın hem TBK m 49'a dayanan hem de TMK m. 369'a dayanan sorumlulukları gündeme gelebilir (Serozan, s. 290).

yetki ve görevi bulunmaktadır¹²³. Ana baba, velâyetin gereğini yerine getirirken pek tabî çocuğun olgunluğu ölçüsünde kendi hayatını düzenleyebileceğini kabul etmeli ve önemli konularda olabildiğince çocuğun görüşünü alıp bunu göz önünde bulundurarak ev düzeninin kurallarını belirlemelidir (TMK m. 339/III). Buna karşılık çocuk da ana babasının sözünü dinlemelidir (TMK m. 339/II). Yine dürüstlük kuralına, kişilik haklarına ve genel ahlâka uygun şekilde belirlenmiş olan ev düzeni kurallarına, ev halkından olan çocuk olgunluğuna ve idrak kabiliyetine uygun şekilde uymalıdır (TMK m. 368/I). Ayırt etme gücüne sahip olup ergin olmayan çocuğun anılan kurallara uymaması hâlinde, velâyet sahibi ana baba velâyete ilişkin kurallara başvurur¹²⁴. Çocuk, elbette öğrenimi, eğitimi, dini inançları, meslek ve sanatı için gerekli özgürlükten yararlandırılmalıdır (TMK m. 368/II). Ancak hem ev başkanı hem de veli sıfatını haiz ana babanın koyduğu kurallara da uymak zorundadır (TMK m. 368/I).

Diğer taraftan ev başkanı ve veli sıfatını haiz de olsa ana baba, gözetime muhtaç dahi olsa, ev halkından olan ve ayırt etme gücüne sahip olan çocuğu üzerinde sürekli bir denetim yapamaz. Ancak somut olayın şartlarına göre belirlenen bazı tedbirleri aldığı ispat ederek ev başkanının sorumluluğundan kurtulabilir. Örneğin çocuğunu akran zorbalığı ve sonuçları hakkında uyardığını, eğittiğini, bu hususta gerekli olduğu ölçüde uzman yardımına başvurduğunu ve çocuğunun okulda iken diğer arkadaşlarına karşı gerçekleştirebileceği bu tür eylemlerinin neden olabileceği tehlikeler ve bunları nasıl önleyebileceği hususunda dikkatini çekip, talimat verdiğini kanıtlamalıdır¹²⁵.

Buna karşılık ev başkanının tüm uyarı ve ikazlarına rağmen, bilerek ve isteyerek ev düzeni kurallarına uymayan ve özellikle okulda olduğu esnada diğer öğrencilere akran zorbalığı kapsamında eylemlerde bulunan çocuklara karşı, ana babanın çocuğu eğitmek amacıyla da olsa bedensel cezalar uygulaması beklenemez. Zira 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi dönemindeki tedip hakkını düzenleyen m. 267, velâyet sahibi ana babaya zorunlu hâllerde çocuğu cezalandırma ve hatta çocuğa karşı son çare olarak dayak vb. güç kullanmaya kadar farklı ağırlıktaki tedbirlere başvurma imkânı vermektedir¹²⁶. Ancak anılan hüküm, yürürlükteki Türk Medenî Kanununa bilinçli bir tercih ile alınmamıştır. Kanaatimizce velâyet hakkının içinde hâlen gerekli olduğu ölçüde ana babanın çocuğunu terbiye etme hakkı¹²⁷

¹²³ Akıntürk/Ateş, s. 455-456.

¹²⁴ Bkz. Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1836-1838.

¹²⁵ Bkz. Tandoğan, s. 157.

¹²⁶ S. Hülya İmamoğlu, “Yeni Medeni Kanundaki Düzenleme ve Velayete Hakim İlkeler Çerçevesinde Tedip Hakkının Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54 (1), 2004, <<https://dergipark.org.tr/pub/auhfd/issue/42643/514151>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 175.

¹²⁷ Çocuğu terbiye yetkisi, esasen çocuğu eğitme hak ve yükümlününün bir sonucu ve bütünleyicisidir ve çocuğun ana babanın sözünü dinleme yükümlülüğüne uymamasının bir yaptırımıdır. Yazar çalışmasında burada terbiye

vardır¹²⁸. Ancak ana baba bu hakkını kullanırken, ÇHDBM Sözleşmesi ile garanti altına alınan çocuk yararının önceliği ilkesini¹²⁹ ve buna bağlı olarak özellikle çocuk onurunun kırılmaz ve çocukların asla küçük düşürülemez olduğu (m. 16) ilkelerini göz önünde bulundurmalıdır¹³⁰.

Şu hâlde ana baba, velâyeti altındaki çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişimini sağlamalı ve korumalıdır (TMK m. 340). Ancak ana babanın çocuğun eğitimi için gerekli gördüğü ve çocuğun davranışını doğruya yönlendirmek ve düzeltmek üzere çocuğu terbiye etmeye yönelik başvurduğu yöntemlerin, çocuğun kişilik hakkı kapsamında yer alan değerlerine doğrudan bir müdahale teşkil ettiği de ortadadır. Somut olayda böyle bir müdahale ancak şu hâlde hukuka uygun olur. Ana baba, çocuğun kişilik hakkı kapsamında yer alan bir değerine, ancak bir başkasının hukuken korunması gereken daha üstün bir menfaati, varsa müdahale edebilir¹³¹. Dolayısıyla ayırt etme gücüne sahip velâyet altındaki çocuğun, okul arkadaşları arasında yer alan kurban çocuğa sürekli ve tekrar eder şekilde kasten ve hukuka aykırı şekilde zarar verici eylemlerde bulunması hâlinde, ana baba velâyet yetkisi kapsamındaki terbiye etme hakkına dayanarak ve ölçülülük ilkesine de uygun olmak şartıyla kendi çocuğu hakkında zorunlu, elverişli ve makul tedbirleri almalıdır. Hatta böyle bir durumda ana babanın tedbir alması zorunludur¹³². Bununla birlikte çocuğun bedensel cezalara maruz bırakılması, her hâlde ana babanın çocuğunu terbiye etme yetkisi dışında kalır ve son çare olarak dahi olsa, bu tür tedbirlere başvurulması çocuk hukuku ilkelerine ve çocuk eğitiminde yaşanan çağdaş gelişmelere uygun düşmez. Bu gibi hâller için kanun koyucu TMK m. 347/II'de özel olarak istisnai bir imkân vermiştir¹³³. Ana babanın, velâyeti altında olup akranlarına zorbalık yapan çocuğuna bedensel cezalandırma dışında bir yolla baş edemediği istisnaî hâllerde, böyle bir çocuğun aile içinde kalmasının ailenin

etme hakkı yerine doğrudan “tedip hakkı” terimini kullanmakta ancak diğer taraftan tedibin bedensel cezalandırma ve diğer sert yaptırımları içeren bir hak olarak anlaşılması durumunda, TMK ile tedip hakkının kaldırılmış olduğu sonucuna varılması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira bu yorum, çocuk hukukuna hâkim olan çocuğun yararı ve çocuk güvenliği ilkelerinin de zorunlu sonucudur (İmamoğlu, s. 188-189).

¹²⁸ İmamoğlu, s. 165. Nitekim Türk Kanunu Medenisi yürürlükteyken de tedip hakkının velâyetin kapsamında zaten var olduğu vurgulanmakta ve bedensel cezalandırma yetkisi verir şekilde anlaşılan tedip hakkı hükmünün Kanun'dan kaldırılması gerektiği ifade edilmekteydi (Sevgi Usta, “Anne Babanın Tedip Hakkı”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (8), 1994, <<https://dergipark.org.tr/pub/iusiyasal/issue/611/6206>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 18).

¹²⁹ Hatta 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi döneminde dahi, ana babanın çocuğu tedip hakkının çocuk haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerde yer alan çocuk güvenliği ilkesi ile sınırlı olduğu ifade edilmekteydi (Usta, s. 16).

¹³⁰ İmamoğlu, s. 170-171. Velayet yetkisi ve görevi çocuğun yetiştirilmesi ve menfaatinin korunmasına yönelik olduğundan, velâyet hakkı çocuk yararına kullanılmadığında, hâkim çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır (Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 1729).

¹³¹ İmamoğlu, s. 179-181.

¹³² Benzer yönde bkz. Usta (2012), s. 133.

¹³³ Benzer yönde değerlendirme için bkz. Akıntürk/Ateş, s. 415.

huzurunu kendilerinden katlanmaları beklenemeyecek derecede bozduğu kabul edilmelidir. Gerçekten de somut olayda her yol denenmiş ve durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa artık ana baba veya çocuğun istemi üzerine hâkim, bu çocuğu ana babadan alarak ıslahı amacıyla bakım ve/veya eğitim kurumuna yerleştirmelidir.

Hatta böyle bir durumda istinaî olarak hâkimin, velâyet altındaki çocuğun, serserilik sebebiyle eğitimi veya ıslahı için koruma amacıyla özgürlüğünün kısıtlanmasına dahi karar verebilmesi mümkündür. Nitekim doktrinde velâyet altındaki çocukların Türk hukukunda koruma amacıyla özgürlüğünün kısıtlanmasına karar verilip verilemeyeceği hususunda bir kanun boşluğu bulunduğu, ancak bu boşluğun mehz Kanuna (İMK m. 314a) paralel şekilde doldurulması gerektiği sonucuna varılmaktadır¹³⁴.

SONUÇ

Uluslararası örgütlerin Türkiye'ye ilişkin raporlarında ve son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalarda tüm dünyada okullarda çocuklar arasında akran zorbalığı vakıalarına sıkça rastlandığı raporlanmaktadır. Akran zorbalığı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından da bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Bu sorunun okul, aile ve öğrenci işbirliği içerisinde önleyici yöntemlerle önlenemediği hâllerde, temel haklar ve çocuk hakları bağlamında hukukî bir sorun olarak değerlendirilmesi gerekir. Aksi takdirde okullarda çocuklar arasında yaşanan bu tür eylemler şiddetini artırarak daha büyük şiddet eylemlerine dönüşme potansiyeline sahiptir¹³⁵.

Bu çalışmada, psikoloji doktrininde yapılan tanımlardan hareketle, akran zorbalığından bahsedebilmek için zorba ve yardımcılarının zorbalığa maruz kalan çocuğa sistemli ve kasıtlı olarak ve özellikle de zaman içinde tekrar eder şekilde şiddet içerikli eylemlerde bulunması gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla hukukî sorumluluk doğurur nitelikte bir akran zorbalığı vakiasında, kanaatimizce bir çocuğun “zorba veya zorba yardımcısı” olarak nitelendirilebilmesi için mutlaka “ayırt etme gücüne” sahip olması gerekir. Türk hukukunda çocuğun ayırt etme gücüne sahip olduğu hâllerde ise, haksız fiil ehliyeti bulunmaktadır. Ancak ayırt etme gücüne sahip olsalar bile zorba ve yardımcılarının da nihayetinde bir “çocuk” olduğu gözden uzak tutulmamalı ve bu çocuklara ömür boyu altından kalkamayacakları bir yük de yüklenmemelidir. Diğer taraftan okullarda akran zorbalığı vakıalarının önleyici yöntemlerle önlenemediği hâllerde, akran zorbalığı ilişkisinin tarafları ve

¹³⁴ Dural/Öğüz/Gümüş, prg. 2168; Akıntürk/Ateş, s. 506.

¹³⁵ Özellikle okul idarecileri ve öğretmenlerin zorbalık eylemleri karşısında tepkisiz kalması, hem zorbaları hem de zorbalığa tanık olan diğer öğrencileri zorbalık eylemlerine teşvik etme potansiyeli taşımaktadır (Savaşer/Özdiğer, s. 67).

bu ilişkiden sorumlu tutulabilecek hukuk sùjelerinin hangi hâllerde ve hangi sebeplere sorumlu tutulabileceğinin belirlenmesi son derece önemlidir.

Karşılaştırmalı hukuka bakıldığında özellikle ABD’de eyalet düzeyindeki birçok yasada okullarda akran zorbalığının tanımlandığı ve zorbalık eylemlerinin ayrımcılık yasağını ihlal ettiği hâllerde, akran zorbalığına maruz kalan çocukların özel olarak korunduğı gör÷lmektedir. Bu çalışmada tespit edilebildiğı kadarıyla, ABD dışında ve özellikle Türk hukukunun da dahil olduğı Kıta Avrupası hukuk sisteminde akran zorbalığının özel olarak düzenlenmesine gerek gör÷lmemiştir¹³⁶. Bu durum ise sadece Türk hukukunda okullarda akran zorbalığı vakıalarında başvurulabilecek münferit bir düzenlemenin bulunmadığını göstermektedir. Aslında kanaatimizce bu minvalde bir düzenlemeye de ihtiyaç bulunmamaktadır. Zira Türk hukukunda bu tür olaylarda da yararlanılabilecek genel düzenlemeler bulunmaktadır. Bu çalışmada bu hukukî yollardan özel hukuka ilişkin olanlar ortaya konulmaktadır. Kanaatimizce akran zorbalığı eylemlerinin hem faili hem mağduru olan çocuklar bakımından, hâkimin somut olayın şartlarına göre talep üzerine veya re’sen, hem Çocuk Koruma Kanunu hem Türk Medenî Kanunu kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbir kararları vermesi mümkündür.

Bunun yanında öncelikle özel okullarda eğitim-öğretim gören öğrencilerin, eğitimle ilişkili olarak fiziksel olarak okul ve civarında buldukları esnada karşılaştıkları akran zorbalığı eylemlerinden doğan zararlarını özel hukuk kapsamında hangi yollarla tazmin ettirebilecekleri de belirlenmektedir. Akran zorbalığından zarar gören öğrencinin zararını, hangi durumda sözleşme hangi durumda sözleşme dışı sorumluluk esasına dayanarak kimden talep edilebileceğı, bu çalışma ile açıklığa kavuşturulmaktadır. Böylece Türkiye’de akran zorbalığına ilişkin önleyici tedbirlerin tespit ve teşvik edildiğı mevcut doktrine, akran zorbalığının olası özel hukuk sonuçları ortaya konularak katkı sağlanmıştır. Bununla birlikte akran zorbalığının idari ve cezai sorumluluğına konu olup olamayacağı ve zarar görene bu tür sorumluluk alanlarına ilişkin hangi araçlarla koruma sağlanabileceğı çalışma konusu kapsamı dışında bırakılmıştır. Sadece ev başkanının sorumluluğunun şartlarının ortaya konulması gerektiğı ölçüde, devlet okullarında eğitim gören öğrenciler arasındaki akran zorbalığından idarenin sorumluluğı bahsine kısaca değinilmektedir.

¹³⁶ İsviçre’de Ulusal Meclis Üyesi Léonore Porchet’in 24 Eylül 2020 tarihli başvurusuna cevaben okullarda akran zorbalığı hususunda federal düzeyde özel bir yasal düzenlemenin gerekli olmadığı ve okullarda zorbalığa karşı mücadelede kantonların ve okulların rol oynaması gerektiğı yönünde karar verilmiştir (Konuya ilişkin ayrıntılı değerlendirme için bkz. Macheret / Paquier, s. 34-42).

KAYNAKÇA

- A global knowledge platform for preventing violence, <<https://apps.who.int/violence-info/>>, Erişim tarihi 11 Nisan 2022.
- Akıncı Ş, “Covid 19’un Borç İlişkilerine ve Bazı Borçlar Hukuku Sözleşmelerine Etkisi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Hukuk Özel Sayısı*, 19 (38), 2020/2, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iticusbe/issue/55311/753296>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 62-103.
- Akıntürk T / Ateş D, *Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt*, 22. Baskı, Beta Yayınevi, 2020.
- Akyüz E, *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması*, 7. Baskı, Pegem Akademi, 2020.
- Alyanak B, “Şiddet ve Çocuk”, *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 11 (1), 2019, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ktpd/issue/47815/602685>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 37-43.
- Antalya O G, *Marmara Hukuk Yorumu Borçlar Hukuku Genel Hükümler C.V/1*, 2. Baskı, Seçkin Kitabevi, 2019.
- Aral F / Ayrancı H, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 9. Baskı, Yetkin Yayınevi, 2012.
- Arslan Özdiğer, S / Savaşer S, “İnsan Hakları ve Çocuk Hakları Bağlamında Okulda Zorbalık”, *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 16(61), 2008, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fnjn/issue/9015/112391>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 65-70.
- Aydoğdu M / Kahveci N, *Tüketici Hukuku Dersleri*, Adalet Yayınevi, 2021.
- Baygın C / Nar A, *Medeni Hukuk Dersleri- I (Başlangıç Hükümleri ve Gerçek Kişiler Hukuku)*, Yetkin Yayınları, 2021.
- Bingöl B, “Türkiye İçin Bir Eğitim Hukuku Teorisinin Gerekliliği” *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 2012, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hacettepehdf/issue/44819/557465>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 25-38.
- Bingöl Schrijer B, “COVID-19 Salgını Süresince Eğitim Hakkı, Fırsat Eşitliği ve Sınavlara İlişkin Temel Problemler”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78 (2), 2020, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihm/issue/57316/812448>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 837-884.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları, <<https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/çhds-ve-ihyari-protokoller-usul-kuralları-ile-çocuk-hakları-komitesi-genel-yorumları>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022.
- Cornell D / Limber S P, “Law and Policy on the Concept of Bullying at School”, *American Psychologist*, 70 (4), 2015, <<http://dx.doi.org/10.1037/a0038558>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 333-343.
- Çabri S, “Covid-19 Sebebiyle Alınan Önlemlerin Özel Okul Sözleşmelerine Etkisi”, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (10), 2021, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/imhfd/issue/65238/1003638>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 203-231.

- Çankaya İ, “İlköğretimde Akran Zorbalığı”, İlköğretimde Akran Zorbalığı”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 2011, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16693/173508>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 81-92.
- Çetinkaya Büyükbodur A, “İntihar Girişimleri ve Retrospektif Sosyal İnceleme”, *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 2019, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/scd/issue/46396/554406>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 28-46.
- Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, <<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>>, Erişim tarihi 18 Nisan 2022.
- Demircioğlu H R, “Kişilik Hakkı İhlâlinin ve Borca Aykırılığın Bir Türü Olarak İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 2007, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48130/608726>>, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2022, s. 113-146.
- Dural M / Öğüz T / Gümüş M A, *Türk Özel Hukuku C. III Aile Hukuku*, 17. Baskı, Filiz Kitabevi, 2022.
- Đurđević v. Croatia (Başvuru numarası: 52442/09), <<https://ijrcenter.org/2011/08/23/echr-decisions-in-torture-cases-article-3-july-2011/>>, Erişim tarihi 15 Ağustos 2022.
- Erdoğan İ / Keskin A D, *Türk Medeni Hukuku (Başlangıç Hükümleri –Kişiler Hukuku)*, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, 2020.
- Eren F / Dönmez Ü, *Eren Borçlar Hukuku Şerhi C. II m. 49-82*, Yetkin Yayınları, 2022.
- Eren F, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, 2017.
- Ergül Topçu A, (2018), “Okullarda Akran Zorbalığının Yaygınlığı ve Doğası Üzerine Bir Derleme”, *Kriz Dergisi*, 26(2), (2018), <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kriz/issue/41895/505251>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 0-0.
- Global Status Report On Preventing Violence Against Children, Geneva, World Health Organization, 2020, <<https://www.unicef.org/media/70731/file/Global-status-report-on-preventing-violence-against-children-2020.pdf>>, Erişim tarihi 10 Nisan 2022.
- Grassinger G E, “*Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velâyet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler (MK md. 346, md. 347, md. 348)*”, On İki Levha Yayıncılık, 2009.
- İmamoğlu S H, “Yeni Medeni Kanundaki Düzenleme ve Velayete Hakim İlkeler Çerçevesinde Tedip Hakkının Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(1), 2004, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42643/514151>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 165-190.
- İnceoğlu M M, “Ayıba Karşı Tekeffül ve Garanti Sorumluluğu”, *Yeni Tüketici Hukuku Konferansı*, (Ed. M. Murat İnceoğlu), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 153-238.
- Jenkins L N / Demaray M K / Dorio N B / Eldridge, M, “The Law and Psychology of Bullying: A Comparative Approach”, B. H. Bornstein and M. K. Miller (Eds), *Advances in Psychology and Law*, 2019, <https://www.researchgate.net/publication/330892943_The_Law_and_Psychology_of_Bullying_A_Comparative_Approach>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 197-234

(Jenkins ve arkadaşları).

- Kapancı K B / Başoğlu B, "Çocuğun Medeni Hukuk Kuralları Çerçevesinde Şiddete Karşı Korunması". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 2017, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27591/290674>> , Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 347-364.
- Kara H / Kaçar M, "Akran Zorbalığı ve Toplumsal Önemi: İki Olgu Sunumu", *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 22(2), 2017, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/307901>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 114-118.
- Karan U, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Işığında Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasası*, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Karauz A K / Çokkaş Y, "İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğrencilerin Birbirlerine Verdikleri Zarardan Kaynaklanan Sorumluluk Esasları" *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28 (1), <dergipark.org.tr/tr/pub/suhfd/issue/51759/634742>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 37-74.
- Kılıç M, "Pandemi Döneminde Dijital Eğitim Teknolojisinin Dönüştürücü Etkisi Bağlamında Eğitim Hakkı ve Eğitim Politikaları", *Yükseköğretim Dergisi*, 11 (1), 2021, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yuksekogretim/issue/62230/930281>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 25-37.
- Kılınç A N, *Adam Çalıştırmanın Organizasyon Sorumluluğu*, Adalet Yayınevi, 2018.
- Kılınç A N, "Türk Hukukunda Koruyucu Aile Sözleşmesi ve Koruyucu Aile ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28 (3), 2020, s. 1217-1261 (Koruyucu Aile).
- Koçana Rodoslu E, "Ev Başkanının Sorumluluğu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63 (4), 2014, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42395/510672>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 879-899.
- Kolburan G, "Şiddet ve Zorbalığı Önleme Modeli Olarak Arabuluculuk Eğitimleri", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 2 (3), 2016, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aitdergi/issue/43372/528344>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 43-57.
- Kolstrein A M / Jofré M I T, "Bullying: An Analysis from the Perspective of Human Rights, Target Groups and Interventions", *International Journal of Children's Rights*, 2012, <<https://www.researchgate.net/>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 1-13.
- Korkmaz T / Erkin M /Atbaşı Z, "Akran Zorbalığı Kavramının Lisansüstü Tezlerde İncelenmesi", *Turkish Special Education Journal: International*, 3 (1), 2021, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tseji/issue/61344/902353>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 1-19.
- Macheret L / Paquier N, "Le droit suisse face à la loi du préau", *Zeitschrift der juristischen Nachwuchsforscher*, Dike Verlag AG, Swisslex veri tabanından erişilmiştir, Erişim tarihi 27 Temmuz 2022, s. 34-42.
- Olweus D, "School Bullying: Development and Some Important Challenges", *The Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 2013, <www.annualreviews.org>, Erişim tarihi 15 Ağustos 2022, s. 751-80 (School Bullying).
- Olweus D, "Understanding and Researching Bullying; Some Critical Issues", *The Handbook*

- of Bullying in Schools: An international Perspective*, Shane R. Jimerson, Susan M. Swearer, and Dorothy L. Espelage (Ed), Routledge, 2010, <<https://www.researchgate.net/publication/285012514>>, Erişim tarihi 15 Ağustos 2022, s. 9-33 (Bullying).
- Özdemir H / Ruhi A C, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)*, 3. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Öztürk A / Tezel A / Öztürk F. Ö, "Bir Ortaöğretim Kurumunda Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi" *Konuralp Medical Journal*, 11, 2019, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ktd/issue/44366/392368>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 82-88.
- Polat F /Sohbet R, "Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Çatışmasına Bakış", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 2020, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksutfd/issue/55775/608921>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 41-51.
- Reyneke M / Jacobs L, "Can Legal Remedy be used to address bullying and cyberbullying in South African Schools?" *Polish Journal of Educational Studies*, 1 (LXXI), 2018, s. 66-80.
- Serozan R, *Çocuk Hukuku*, İkinci Baskıdan Tıpkı Bası, Vedat Kitapçılık, 2017.
- Şirin M C, "Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış" *Çocuk ve Medeniyet*, 2019, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57214/807917>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 219-240.
- Tandoğan H, *Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*, Turhan Kitabevi, 1981.
- Tiftik M, *Türk Hukukunda Özel Okul Sözleşmesi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, 2005.
- Turanboy K N, *Okul Sözleşmesi*, 2000, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2017, Işıl Erdemli (Hazırlayan), Ankara Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı <<https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/turkiyede-cocuga-karsi-siddet-durum-raporu-2017>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022.
- Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2020, Emrah Akbaş (Hazırlayan), Ankara Uluslararası Çocuk Merkezi, <<http://www.cocukhaklariizleme.org/storage/app/uploads/public/5fc/746/7d5/5fc7467d5fc0c660761537.pdf>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022.
- UNICEF Türkiye Yıllık Raporu (2019), <<https://www.unicef.org/turkey>>, Erişim Tarihi 10 Nisan 2002.
- Usta S, "Anne Babanın Tedip Hakkı", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (8), 1994, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/611/6206>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 15-18.
- Usta S, *Çocuk Hakları ve Velayet*, On İki Levha Yayıncılık, 2012.
- Ünal M, "Karar Tahlili", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 36 (1), <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42717/515460>>, 1979, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 295-304 (Karar).

Ünal M, “*Türk Medenî Hukukunda Aile Başkanının Sorumluluğu*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979.

Violence against children, <<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>>, Erişim tarihi 10 Nisan 2022.

Yalaki Z / Taşar M. A, “Ergenlerde çevrimiçi oyun oynama özellikleri akran zorbalığına yol açıyor mu?”, *Ege Tıp Dergisi*, 2019, 58 (4), <<http://egetipdergisi.com.tr/tr/pub/issue/50673/660982>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 336-343.

Yavuz C / Acar F / Özen B, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 9. Baskı, Beta yayıncılık, 2011.

Yıldırım R, “Akran Zorbalığı”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 2012, <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/4066/53631>>, Erişim tarihi 12 Ağustos 2022, s. 39-51.

Youth violence, <<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>>, Erişim tarihi 10 Nisan 2022.

Zelayandía González R E, “*Combating Homophobic and Transphobic Bullying in Educational Settings: The Role of Human Rights Law and Positive Obligations*”, Central European University, Department of Legal Studies, Master of Laws in Human Rights, 2007, <https://www.academia.edu/39898664/Zelayandia_Romeo>, Erişim tarihi 15 Ağustos 2022.